

Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT

G. HOGAN

fremsat den 16. september 2021¹

Sag C-251/20

Gtflix Tv

mod

DR

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Cour de cassation (kassationsdomstol, Frankrig))

»Præjudiciel forelæggelse – retligt samarbejde i civile sager – forordning nr. 1215/2012 – offentliggørelse på internettet af nedsættende ytringer om en juridisk person – sager med påstand om berigtigelse af data, fjernelse af indhold og skadeserstatning – kompetence til at påkende sager om skadeserstatning – strategiske retssager mod offentligt engagement (SLAPP)«

I. Indledning

1. Lige siden ikrafttrædelsen af Bruxelleskonventionen om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser² og de forskellige udgaver af Bruxellesforordningen³, der efterfølgende har erstattet den, har hele denne samling af »europæiseret« international privatret haft til formål at fremme forudsigelighed og sikkerhed i forbindelse med fordelingen af kompetence på det civilretlige område til retterne i de enkelte medlemsstater. Med Bruxelles-systemet er det ligeledes blevet tilstræbt at koncentrere antallet af mulige kompetente retter – hvor det er muligt – i en given sag ved at forbeholde kompetencen for retterne med den tætteste tilknytning til sagen.

2. Disse formål er imidlertid blevet udfordret af en række sager, der i hvert fald går tilbage til Domstolens afgørelse i Shevill-sagen⁴ fra 1995. Problemet er mest påtrængende, når en sagsøger har anlagt sag om erstatningsansvar uden for kontraktforhold på grund af ærekrænkende og andre lignende offentliggørelser, hvor det gøres gældende, at den ulovlige handling har forvoldt skade i en række forskellige jurisdiktioner. Under sådanne omstændigheder synes det ikke muligt at anvende en regel, der på den ene side på tilfredsstillende vis tager hensyn til disse potentielt modstridende mål om sikkerhed, forudsigelighed og nærhed, samtidig med, at det på den anden

¹ – Originalsprog: engelsk.

² – Bruxelleskonventionen af 27.9.1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager (EFT 1978, L 304, s. 17).

³ – Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 1215/2012 af 12.12.2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EUT 2012, L 351, s. 1).

⁴ – Dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. (C-68/93, EU:C:1995:61).

side undgås, at der er flere værning. Disse vanskeligheder forstærkes af de teknologiske fremskridt i nutidens verden, hvor de angiveligt ærekrænkende eller på anden måde ulovlige ytringer er blevet offentliggjort på internettet.

3. Dette er den generelle retlige ramme for de komplekse kompetencespørgsmål, som rejses i denne anmodning om præjudiciel afgørelse, der vedrører fortolkningen af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012.

4. Anmodningen er indgivet i forbindelse med en tvist mellem Gtflix Tv, der er et underholdningsselskab for voksne og har hjemsted i Den Tjekkiske Republik, og DR, der er producer, producent og distributør af pornografiske film og har hjemsted i Ungarn, vedrørende erstatning for angiveligt nedsættende ytringer, som DR havde fremsat på flere websteder og fora. Inden jeg undersøger de faktiske omstændigheder eller de materielle retlige spørgsmål, er det nødvendigt først at redegøre for de relevante retsfor skrifter.

II. Retsfor skrifter

A. *International ret*

5. Pariserkonventionen til beskyttelse af industriel ejendomsret, undertegnet den 20. marts 1883, revideret i Stockholm den 14. juli 1967 og ændret den 28. september 1979 (*United Nations Treaty Series*, bind 828, nr. 11851, s. 305), vedrører industriel ejendomsret i begrebets bredeste forstand og omfatter patenter, varemærker, industrielle design, brugsmodeller, servicemærker, firmanavne, geografiske betegnelser og undertrykkelse af illoyal konkurrence.

6. I denne konventions artikel 10a bestemmes:

»1) Unionslandene er pligtige at tilsikre enhver, som tilhører unionen, en virksom beskyttelse imod illoyal konkurrence.

2) Ved illoyal konkurrence forstås enhver i konkurrenceøjemed foretagen handling, som strider mod hæderlig forretningsskik i industri- og handelsforhold.

3) Særlig skal forbydes:

1. enhver handling af en sådan art, at den uanset det anvendte middels karakter er egnet til at fremkalde forveksling med en konkurrents forretning, hans varer eller hans industrielle eller kommercielle virksomhed

2. alle urigtige angivelser under udøvelse af handelsvirksomhed, for så vidt de er egnede til at bringe en konkurrents forretning, hans varer eller hans industrielle eller kommercielle virksomhed i miskredit

3. benævnelse eller angivelser, hvis anvendelse under udøvelse af handelsvirksomhed er egnet til at vildlede offentligheden med hensyn til varernes art, fremstilling, karakter, anvendelighed eller mængde.«

B. EU-retten

1. Forordning nr. 1215/2012

7. 13.-16. og 21. betragtning til forordning nr. 1215/2012 har følgende ordlyd:

»(13) Der skal være en tilknytning mellem de sager, denne forordning finder anvendelse på, og medlemsstaternes område. De fælles regler for retternes kompetence bør derfor principielt anvendes, når sagsøgte har bopæl på en medlemsstats område.

(14) En sagsøgt, der ikke har bopæl på en medlemsstats område, bør som hovedregel være underlagt de nationale kompetenceregler, der gælder på den medlemsstats område, hvor sagen er anlagt.

Med henblik på at sikre beskyttelsen af forbrugere og arbejdstagere, beskytte medlemsstaternes retters kompetence i situationer, hvor de har enekompetence, og respektere parternes aftalefrihed bør visse kompetenceregler i denne forordning imidlertid finde anvendelse uanset sagsøgtes bopæl.

(15) Kompetencereglerne bør frembyde en høj grad af forudsigelighed og være baseret på sagsøgtes bopæl som det principielle kriterium. Dette kompetencekriterium bør altid kunne gøres gældende, undtagen i enkelte velafgrænsede tilfælde, hvor det på grund af tvistens genstand eller af hensyn til parternes aftalefrihed er berettiget at lægge et andet tilknytningsmoment til grund. For at gøre de fælles regler mere gennemsigtige og undgå kompetencekonflikter bør juridiske personers bopæl defineres selvstændigt.

(16) Som kompetencekriterium bør sagsøgtes bopæl suppleres med alternative kriterier baseret på en sags nære tilknytning til en bestemt ret eller på hensynet til god retspleje. Kriteriet nær tilknytning bør tjene til at skabe retssikkerhed og undgå muligheden for, at sagsøgte indstævnes for en ret i en medlemsstat, som vedkommende ikke med rimelighed kunne forudse. Dette er navnlig vigtigt i tvister angående forpligtelser uden for kontrakt, der er opstået i forbindelse med krænkelse af privatlivets fred og af individets rettigheder, herunder ærekrænkelser.

[...]

(21) Af hensyn til en harmonisk retspleje er det nødvendigt at mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt og undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige retsafgørelser i forskellige medlemsstater. Der bør være en klar, effektiv mekanisme til at afgøre tilfælde af *litis pendens* og indbyrdes sammenhængende krav og til at afhjælpe problemer som følge af forskellene mellem de enkelte medlemsstaters lovgivning med hensyn til, på hvilket tidspunkt en sag anses for anlagt. Med henblik på anvendelsen af denne forordning bør dette tidspunkt defineres selvstændigt.«

8. Kompetencereglerne er indeholdt i forordningens kapitel II, som omfatter artikel 4-34.

9. Artikel 4, stk. 1, i forordning nr. 1215/2012, der henhører under kapitel II, afdeling 1, med overskriften »Almindelige bestemmelser«, har følgende ordlyd:

»Med forbehold af denne forordning skal personer, der har bopæl på en medlemsstats område, uanset deres nationalitet, sagsøges ved retterne i denne medlemsstat.«

10. Forordningens artikel 5, stk. 1, som er indeholdt i afdeling 1, bestemmer:

»Personer, der har bopæl på en medlemsstats område, kan kun sagsøges ved retterne i en anden medlemsstat i medfør af de regler, der er fastsat i dette kapitels afdeling 2-7.«

11. Ordlyden af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 er identisk med ordlyden af artikel 5, nr. 3), i Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001, L 12, s. 1), der blev ophævet ved forordning nr. 1215/2012, og svarer til ordlyden af Bruxelleskonventionens artikel 5, nr. 3). Denne bestemmelse, som er indeholdt i kapital II, afdeling 2, med overskriften »Specielle kompetenceregler« i forordning nr. 1215/2012, bestemmer:

»En person, der har bopæl på en medlemsstats område, kan sagsøges i en anden medlemsstat:

[...]

2) i sager om erstatning uden for kontrakt, ved retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå«.

12. Artikel 30 i forordning nr. 1215/2012 har følgende ordlyd:

»1. Såfremt sager vedrørende krav, som er indbyrdes sammenhængende, verserer for retter i forskellige medlemsstater, kan enhver anden ret end den, ved hvilken sagen først er anlagt, udsætte sagen.

2. Når sagen for den ret, hvor sagen først blev anlagt, verserer i første instans, kan enhver anden ret ligeledes efter anmodning fra en af parterne erklære sig inkompetent, forudsat at den ret, hvor sagen først blev anlagt, har kompetence til at påkende det pågældende krav, og dens lovgivning tillader forening heraf.

3. Ved indbyrdes sammenhængende krav forstås i denne artikel krav, der er så snævert forbundne, at det er ønskeligt at behandle og påkende dem samtidig for at undgå uforenelige afgørelser i tilfælde af, at kravene blev påkendt hver for sig.«

2. Forordning (EF) nr. 864/2007

13. Syvende betragtning til Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 864/2007 af 11. juli 2007 om lovvalgsregler for forpligtelser uden for kontrakt (Rom II-forordningen)⁵ har følgende ordlyd:

»(7) Denne forordnings materielle anvendelsesområde og bestemmelser bør stemme overens med Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (Bruxelles I-forordningen) [⁶] og med instrumenter vedrørende lovvalgsregler for kontraktlige forpligtelser.«

14. Forordningens artikel 4 med overskriften »Almindelig regel« bestemmer:

»1. Medmindre andet er fastsat i denne forordning, anvendes på en forpligtelse uden for kontrakt, der udspringer af en skadevoldende handling, loven i det land, hvor skaden indtræder, uanset i hvilket land den skadevoldende begivenhed fandt sted, og uanset i hvilket land eller hvilke lande de indirekte følger af denne begivenhed indtræder.

2. Har den angiveligt ansvarlige og den skadelidte sædvanligt opholdssted i samme land på det tidspunkt, hvor skaden indtræder, anvendes det pågældende lands lov.

3. Hvis det af alle sagens omstændigheder fremgår, at den skadevoldende handling har en åbenbart nærmere tilknytning til et andet land end det, der er omhandlet i stk. 1 og 2, anvendes dette andet lands lov. En sådan åbenbart nærmere tilknytning til et andet land vil navnlig kunne støttes på et forudgående retsforhold mellem parterne, f.eks. en aftale, med nær tilknytning til den pågældende skadevoldende handling.«

15. Samme forordnings artikel 6, stk. 1 og 2, med overskriften »Illoyal konkurrence og handlinger, der begrænser den frie konkurrence«, bestemmer:

»1. På en forpligtelse uden for kontrakt, der udspringer af illoyal konkurrence, anvendes loven i det land, hvor konkurrenceforholdene eller forbrugernes kollektive interesser påvirkes eller vil kunne blive påvirket.

2. Påvirker en illoyal konkurrencehandling udelukkende en bestemt konkurrents interesser, finder artikel 4 anvendelse.«

C. Fransk ret

16. I fransk ret henviser illoyal konkurrence til enhver handling, der består i at gøre overdreven brug af friheden til at oprette og drive egen virksomhed ved at anvende procedurer, der er i strid med reglerne og praksis, og som forårsager skade. Blandt de anerkendte former for illoyal konkurrence hører nedsættende omtale, som ifølge praksis fra Cour de cassation

⁵ – EUT 2007, L 199, s. 73.

⁶ – EFT 2001, L 12, s. 1.

(kassationsdomstol, Frankrig) består i udbredelse af oplysninger, der kan miskreditere en konkurrent⁷. Denne civilretligt ulovlige handling – der adskiller sig fra ærekrænkelse – er undergivet de franske bestemmelser om civilretligt ansvar.

III. De faktiske omstændigheder i hovedsagen og den præjudicielle forelæggelse

17. Gtflix Tv er et selskab, der har hjemsted i Den Tjekkiske Republik, og som producerer og distribuerer, hvad der undertiden eufemistisk betegnes TV-programmer med indhold for voksne. DR er producer, producent og distributør af pornografiske film og har bopæl i Ungarn. Hans film markedsføres via websteder, der hostes i Ungarn, og som han ejer.

18. Det er gjort gældende, at DR regelmæssigt havde fremsat nedsættende ytringer om Gtflix Tv på flere websteder og fora. Gtflix Tv anmodede formelt DR om at trække disse ytringer tilbage. Da han ikke gjorde dette, indstævnedes Gtflix Tv dernæst DR for præsidenten for tribunal de grande instance de Lyon (retten i første instans i Lyon, Frankrig). Gtflix Tv har i forbindelse med denne sag nedlagt påstand om, at DR blev pålagt:

- under trussel om bøde at ophøre med enhver form for nedsættende omtale af Gtflix Tv og dette selskabs websted og at offentliggøre en officiel juridisk meddelelse på fransk og engelsk på alle de pågældende fora
- at give Gtflix Tv tilladelse til at fremsætte en kommentar på de af DR forvaltede fora
- at betale Gtflix Tv 1 EUR som symbolsk erstatning for det økonomiske tab og 1 EUR for det ikke-økonomiske tab.

19. Sagsøgtes reaktion var at anfægte den franske rets kompetence. Tribunal de grande instance de Lyon (retten i første instans i Lyon) var enig i sagsøgtes opfattelse i denne henseende.

20. Gtflix Tv appellerede denne kendelse til cour d'appel de Lyon (appeldomstolen i Lyon, Frankrig) og forhøjede det foreløbige krævede beløb til dækning af det driftsmæssige og ikke-økonomiske tab i Frankrig til 10 000 EUR. Ved dom af 24. juli 2018 stadfæstede denne domstol ligeledes, at den franske ret savnede kompetence.

21. Sagsøgeren iværksatte herefter appel ved Cour de cassation (kassationsdomstol). Gtflix Tv har for den pågældende domstol anfægtet dom afsagt af cour d'appel (appeldomstol) den 24. juli 2018, hvori det blev fastslået, at de franske retter savnede kompetence til fordel for de tjekkiske retter, eftersom retterne i en medlemsstat ifølge Gtflix Tv har kompetence til at behandle sager, der vedrører skade forårsaget af onlineindhold på den pågældende medlemsstats område, så snart dette indhold var tilgængeligt dér. Ved at udelukke de franske retters kompetence med den begrundelse, at det ikke er tilstrækkeligt, at ytringer, der anses for at være nedsættende og fremsættes på internettet, er tilgængelige inden for den påkendende rets jurisdiktion, men at dette indhold ligeledes skal være af en vis interesse for personen bosat i denne medlemsstat, har cour d'appel de Lyon (appeldomstolen i Lyon) tilsidesat artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012.

⁷ – Cass. com., 24.9.2013, nr. 12-19 790. Jf. ligeledes cass. com., 18.10.2016, nr. 15-10 384, cass. com., 15.1.2020, nr. 17-27 778, og cass. com., 4.3.2020, nr. 18-15 651.

22. Den forelæggende ret synes at være af den opfattelse, at afgørelsen fra cour d'appel de Lyon (appeldomstolen i Lyon) ganske vist er behæftet med en retlig fejl, men at de franske retters manglende kompetence til at påkende sagen med påstand om berigtigelse eller fjernelse af ytringerne alligevel er begrundet. Det fremgår nemlig af dom af 17. oktober 2017, Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), at en sag med påstand om berigtigelse eller fjernelse af oplysninger ikke kan anlægges ved retterne i en stat alene af den grund, at disse oplysninger er tilgængelige fra den pågældende medlemsstat. Dette ræsonnement var ganske vist indeholdt i en dom afsagt i forbindelse med en injurieszag. For så vidt som det var baseret på de pågældende oplysningers allestedsnærværende karakter, kan dette ræsonnement imidlertid finde analog anvendelse på sager vedrørende fjernelse eller berigtigelse af påstande, der vil kunne udgøre (angiveligt) nedsættende omtale.

23. Den forelæggende ret ønsker imidlertid oplyst, om sagsøgeren med hensyn til erstatningskrav som følge af, at der forelå sådanne illoyale konkurrencehandlinger, kan anlægge sag ved retterne i hver enkel medlemsstat, på hvis område et indhold offentliggjort på internettet er eller har været tilgængeligt, når vedkommende samtidig anlægges sag med henblik på berigtigelse af oplysninger, sletning af indhold og erstatning for ikke-økonomisk og økonomisk tab, eller om vedkommende skal anlægge denne erstatningssag ved den ret, der har kompetence til at pålægge berigtigelse af oplysninger og sletning af nedsættende ytringer.

24. På den baggrund har Cour de cassation (kassationsdomstol) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Skal bestemmelserne i artikel 7, nr. 2), i forordning (EU) nr. 1215/2012 fortolkes således, at en person, som anser sine rettigheder for at være krænket på grund af spredning af nedsættende ytringer på internettet og derfor anlægges sag både med henblik på berigtigelse af oplysninger og fjernelse af indhold og med henblik på erstatning for ikke-økonomisk og økonomisk tab som følge heraf for retterne i hver enkelt medlemsstat, på hvis område et indhold offentliggjort på internettet er eller har været tilgængeligt, kan kræve erstatning for tab, som er lidt på den pågældende medlemsstats område, i overensstemmelse med dom af 25. oktober 2011, eDate Advertising m.fl. [(C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 51 og 52),] eller om vedkommende, i henhold til dom af 17. oktober 2017, Bolagsupplysningen og Ilsjan [(C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 48)], skal forelægge dette erstatningskrav for den ret, der har kompetence til at pålægge berigtigelse og fjernelse af de nedsættende kommentarer?«

IV. Bedømmelse

25. Det skal indledningsvis fremhæves, at alene den omstændighed, at flere typer af krav er fremsat sammen i en enkelt påstand, er uden betydning for de kompetenceregler, der finder anvendelse på hvert af disse krav, idet påstanden i givet fald kan opdeles⁸. I hovedsagen skal det i øvrigt fremhæves, at selv om sagsøgeren har fremsat flere typer af krav, vedrører den forelæggende rets spørgsmål alene fastlæggelsen af, hvilke retter der bør anses for kompetente for så vidt angår erstatningsspørgsmål som følge af nedsættende omtale.

⁸ – Jf. f.eks. i EU-sager kendelse af 12.6.2012, Strack mod Kommissionen (T-65/12 P, EU:T:2012:285).

26. I denne henseende bemærkes, at uanset artikel 4 i forordning nr. 1215/2012, som tillægger retterne i den medlemsstat, på hvis område sagsøgte har bopæl, kompetence til at påkende sagens realitet, bestemmer forordningens artikel 7, nr. 2), at i sager om erstatning uden for kontrakt kan en person, der har bopæl på en medlemsstats område, sagsøges i en anden medlemsstat ved retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå⁹.

27. For så vidt som denne artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 gengiver ordlyden af og formålet med artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 og endog inden da ordlyden af og formålet med Bruxelleskonventionens artikel 5, nr. 3), må Domstolens fortolkning af disse to bestemmelser anses for ligeledes at gælde for artikel 7, nr. 2)¹⁰.

28. Ifølge Domstolens faste praksis støttes den specielle kompetenceregulering i Bruxelleskonventionens artikel 5, nr. 3), og i artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 på, at der foreligger en særlig snæver tilknytning mellem tvisten og retterne på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå, og at denne tilknytning begrundes, at det er disse retter, der tillægges kompetencen af retsplejehensyn og af hensyn til tilrettelæggelsen af retssagen¹¹. I sager om erstatning uden for kontrakt er retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå, normalt også bedst egnet til at træffe afgørelse, bl.a. på grund af nærheden i forhold til tvisten og på grund af, at bevisoptagelsen herved lettes¹².

29. For så vidt som denne bestemmelse imidlertid er en undtagelse fra det grundlæggende princip i artikel 4 i forordning nr. 1215/2012, som tildeler retterne i den medlemsstat, på hvis område sagsøgte har bopæl, kompetencen, må artikel 7, nr. 2), fortolkes strengt, og der må ikke anlægges en fortolkning, der rækker ud over de tilfælde, som udtrykkeligt er fastsat ved denne forordning¹³.

30. Ifølge Domstolens praksis, der ligeledes er fast, skal begrebet »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå«¹⁴ dog ikke desto mindre forstås således, at det omfatter to forskellige steder, nemlig stedet for skadens indtræden og stedet for den begivenhed, der er årsag til skaden (ligeledes benævnt stedet for den skadevoldende begivenhed), som hver især efter omstændighederne kan give en meget nyttig indikation med henblik på beviset og

⁹ – Sagsøgere foretrækker denne mulighed, for så vidt som de med rette eller med urette kan frygte, at retterne i den medlemsstat, hvor sagsøgte har bopæl, på forhånd vil være protektionistiske, eller ønsker at undgå eventuelle ekstraomkostninger i forbindelse med håndteringen af sagen på afstand.

¹⁰ – Jf. i denne retning dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 39), af 25.10.2012, Folien Fischer og Fofitec (C-133/11, EU:C:2012:664, præmis 31 og 32), af 13.3.2014, Brogsitter (C-548/12, EU:C:2014:148, præmis 19), og af 9.7.2020, Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, præmis 22).

¹¹ – Jf. i denne retning dom af 1.10.2002, Henkel (C-167/00, EU:C:2002:555, præmis 46), af 16.5.2013, Melzer (C-228/11, EU:C:2013:305, præmis 26), af 3.4.2014, Hi Hotel HCF (C-387/12, EU:C:2014:215, præmis 28), af 21.5.2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, præmis 39), og af 17.6.2021, Mittelbayerischer Verlag (C-800/19, EU:C:2021:489, præmis 27).

¹² – Jf. i denne retning dom af 16.5.2013, Melzer (C-228/11, EU:C:2013:305, præmis 27).

¹³ – Jf. i denne retning dom af 27.9.1988, Kalfelis (189/87, EU:C:1988:459, præmis 19), af 15.1.2004, Blijdenstein (C-433/01, EU:C:2004:21, præmis 25), af 16.5.2013, Melzer (C-228/11, EU:C:2013:305, præmis 24), og af 12.9.2018, Löber (C-304/17, EU:C:2018:701, præmis 17 og 18). Ifølge Domstolens praksis indebærer behovet for en streng fortolkning af de specielle kompetenceregler imidlertid kun, at reglerne i artikel 7 ikke bør fortolkes videre, end deres formål kræver. Jf. i denne retning dom af 16.11.2016, Schmidt (C-417/15, EU:C:2016:881, præmis 28), eller af 25.3.2021, Obala i lučice (C-307/19, EU:C:2021:236, præmis 76).

¹⁴ – Den skadevoldende begivenhed defineres som den omstændighed, der forårsagede skaden. Jf. i denne retning dom af 16.7.2009, Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475, præmis 27).

tilrettelæggelsen af retssagen¹⁵. Hvis det sted, hvor disse tilknytningskriterier befinder sig, er forskellige, kan sagsøgte efter sagsøgerens valg derfor sagsøges ved retten på det ene eller det andet af disse to steder¹⁶.

31. I den foreliggende sag vedrører det forelagte spørgsmål udelukkende fastlæggelsen af stedet for skadens indtræden.

32. I denne henseende har Domstolen præciseret, at denne tilknytning er det sted, hvor den skadevoldende handling har haft skadelige virkninger, dvs. det sted, hvor den skade, der skyldes det mangelfulde produkt, konkret opstod¹⁷. Dette sted kan imidlertid variere i forhold til arten af den rettighed, der angiveligt er krænkelse¹⁸.

33. Eksempelvis har Domstolen i det væsentlige fastslået, at i tilfælde af svig, som påvirker værdien af finansielle værdipapirer, der – eftersom der er tale om ikke-fysiske aktiver – nødvendigvis deponeres på en bestemt bankkonto, kaldet en værdipapirkonto, er de retter, der er kompetente i henhold til stedet for skadens indtræden, retterne på det sted, hvor sagsøgeren har bopæl, når denne bankkonto er i en bank etableret inden for disse retters jurisdiktion¹⁹. Domstolen fastslog imidlertid, at denne løsning ikke finder anvendelse, når sagsøgeren påberåber sig økonomisk skade som følge af investeringsbeslutninger truffet på grundlag af ukorrekte, ufuldstændige eller vildledende oplysninger, der er let tilgængelige på globalt niveau, hvis den virksomhed, der har udstedt de pågældende finansielle instrumenter, ikke var omfattet af nogen juridiske offentliggørelseskrav i den medlemsstat, hvori den bank eller det investeringsselskab, hvor kontoen er registreret, befinder sig²⁰.

34. Hvad angår en angiveligt ikke-økonomisk skade forvoldt af en avisartikel, der er blevet udbredt i flere medlemsstater, fastslog Domstolen i Shevill-dommen, at den fornærmede kan anlægge erstatningssag mod udgiveren enten ved retterne i den stat, hvor udgiveren af det ærekrænkende skrift har hjemsted, således at disse har kompetence til at tilkende erstatning for hele den skade, ærekrænkelsen har forvoldt, eller ved retterne i hver enkelt stat, hvor skriftet er blevet udbredt, og hvor den fornærmede hævder, at vedkommendes omdømme har lidt skade, således at disse kun har kompetence til at tage stilling til den skade, der er forvoldt i den stat, for

¹⁵ – Jf. i denne retning dom af 9.7.2020, Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, præmis 23 og 38), eller af 17.6.2021, Mittelbayerischer Verlag (C-800/19, EU:C:2021:489, præmis 29). Som jeg vil redegøre for nedenfor, har Domstolen af denne grund anerkendt retternes kompetence på det sted, hvor den skadelidte havde centrum for sine interesser, uden at et sådant kriterium er indeholdt i forordning nr. 1215/2012.

¹⁶ – Jf. i denne retning dom af 16.1.2014, Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, præmis 23), og af 29.7.2019, Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635, præmis 25).

¹⁷ – Jf. i denne retning dom af 16.7.2009, Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475, præmis 27).

¹⁸ – Jf. i denne retning dom af 3.10.2013, Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, præmis 32), og af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 29).

¹⁹ – Jf. dom af 28.1.2015, Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, præmis 55). I den pågældende dom henviser Domstolen til begrebet »bankkonto« uden nærmere præcisering. Det bemærkes imidlertid, at udtrykket »bankkonto« er generisk. Eftersom Domstolen i den pågældende dom anvender dette udtryk i entalsform, kan det udledes heraf, at det var Domstolens hensigt at henvise til en bestemt kontotype. I betragtning af de pågældende finansielle produkters særlige art fremgår det, at denne specifikke konto implicit, men nødvendigvis, er den værdipapirkonto, hvor værdipapirerne blev deponeret, eftersom det er på denne konto, at værdiforringelsen af værdipapirerne blev registreret og derfor det sted, hvor den skade, som sagsøgeren havde lidt, indtrådte.

²⁰ – Dom af 12.5.2021, Vereniging van Effectenbezitters (C-709/19, EU:C:2021:377, præmis 37).

hvis retter sagen er indbragt²¹. Denne sidstnævnte kompetenceregulering er undertiden – navnlig af dens kritikere – blevet beskrevet som et princip om kompetencefordeling, der for nemheds skyld kan betegnes som »mosaikløsningen« med hensyn til kompetence²².

35. Efterfølgende skulle Domstolen i eDate-sagen tage stilling til spørgsmålet om grænseoverskridende ærekrænkende onlineindhold. I denne henseende fastslog Domstolen, at disse situationer er forskellige fra offlinesituationer på grund af dels den potentielle allestedsnærværelse af ethvert onlineindhold og dels vanskeligheden ved at kvantificere denne spredning med sikkerhed og pålidelighed og derfor at vurdere den skade, der udelukkende forårsages i én medlemsstat²³. Domstolen fastslog derfor, at når det websted, der hoster det pågældende indhold, ikke har truffet nogen restriktive foranstaltninger, bør retten på det sted, hvor den angiveligt fornærmede har centrum for sine interesser, have kompetence til at påkende realiteten af et krav om erstatning for den samlede skade, der er lidt, med den begrundelse, at dette var det sted, hvor indvirkningen af onlineindhold på en persons personlige rettigheder bedst kunne vurderes²⁴. Ifølge Domstolen svarer dette sted i reglen, men ikke nødvendigvis, til personens sædvanlige opholdssted. En person kan imidlertid have centrum for sine interesser i en medlemsstat, hvori vedkommende ikke sædvanligvis opholder sig, for så vidt som øvrige indicier, såsom udøvelsen af erhvervsmæssig aktivitet, kan godtgøre, at der foreligger en særlig tæt tilknytning til denne stat²⁵.

²¹ – Dom af 7.3.1995, Shevill m.fl. (C-68/93, EU:C:1995:61, præmis 33). Med hensyn til fastlæggelsen af stedet for den skadevoldende begivenhed i tilfælde af en ærekrænkelser i en avisartikel, som er blevet udbredt i flere kontraherende stater, har Domstolen fastslået, at stedet er det sted, hvor udgiveren af det omhandlede skrift har hjemsted, for så vidt som det er det sted, hvor skadetilfølgelsen har sin oprindelse, og hvorfra ærekrænkelsen hidrører og er bragt i omløb. Ibidem, præmis 24.

²² – M. Laazouzi., »L'extension du for européen aux personnes morales victimes d'atteintes aux droits de la personnalité sur Internet«, JCP G, nr. 49, 4.12.2017, s. 2225.

²³ – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 45 og 46).

²⁴ – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 48). Domstolen begrundede efterfølgende denne løsning med den omstændighed, at begrebet »centrum for den omhandlede persons interesser« i *princippet* kan oversættes til det sted, hvor skaden, som er forårsaget af indholdet af et internetsted, mest markant indtræder. Dom af 17.10.2017, Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 33). Denne løsning er for nylig blevet bekræftet i dom af 17.6.2021, Mittelbayerischer Verlag (C-800/19, EU:C:2021:489, præmis 31). Domstolen fastslog ganske vist, at udtrykket »det sted, hvor skadetilfølgelsen er foregået«, ikke kan være sagsøgerens bopæl, eller hvor »midtpunktet for hans [eller hendes] formue« befinder sig, alene af den grund, at vedkommende har lidt økonomisk skade som følge af et tab af en del af sin formue, som er indtrådt og lidt i en anden kontraherende stat. Jf. i denne retning dom af 10.6.2004, Kronhofer (C-168/02, EU:C:2004:364, præmis 21), og af 16.6.2016, Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, præmis 35). I det væsentlige synes begrundelsen for denne retspraksis at være, at det sted, hvor skadetilfølgelsen er foregået, ikke kan formodes: »En sådan tildeling af kompetence er [derfor] berettiget, i den udstrækning sagsøgerens bopæl faktisk udgør stedet for den skadevoldende handling eller stedet for skadens indtræden.« Dom af 12.9.2018, Löber (C-304/17, EU:C:2018:701, præmis 25, min fremhævelse), og af 12.5.2021, Vereniging van Effectenbezitters (C-709/19, EU:C:2021:377, præmis 29). Det skal imidlertid fremhæves, at sagsøgeren på den ene side i sager om ærekrænkelser ikke kun har lidt økonomisk skade, men også og frem for alt ikke-økonomisk skade. På den anden side gjorde Domstolen i dommen i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan ikke centrum for en persons interesser til et tilknytningsmoment, der vil finde anvendelse under alle omstændigheder. For at nå frem til den konklusion, at »kriteriet »centrum for den skadelidtes interesser« i *princippet* oversættes til det sted, hvor skaden, som er forårsaget af indholdet af et internetsted, mest markant indtræder som omhandlet i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012«, støttede Domstolen sig på den forudsætning, at en krænkelse af en personlig rettighed »generelt [mærkes] mest, hvor centrum for den omhandlede persons interesser er«. Min fremhævelse. Det kan derfor udledes, at Domstolen ikke udelukkede, at det sted, hvor skaden er indtrådt, under visse omstændigheder i givet fald faktisk ikke er centrum for den pågældende persons interesser.

²⁵ – Jf. i denne retning dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 49). For så vidt som begrundelsen for denne tilknytning ifølge præmis 42 i dommen i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan består i den omstændighed, at en sådan krænkelse – navnlig i forbindelse med onlineindhold – generelt mærkes mest, hvor centrum for den pågældende persons interesser er, i betragtning af det omdømme, vedkommende har på dette sted, må begrebet »centrum for en persons interesser« forstås således, at det mere præcist henviser til det sted, hvor den pågældende person opnår de vigtigste økonomiske, politiske, sociale eller endog blot relationelle fordele ved sit omdømme.

36. Ud over dette tilknytningsmoment fastslog Domstolen i præmis 51 i eDate-dommen, at det også fortsat var muligt for sagsøgeren at anlægge sag ved retterne i hver enkelt medlemsstat, hvor et offentliggjort indhold er eller har været tilgængeligt. Disse retter har alene kompetence i relation til den skade, der er forårsaget på den medlemsstats område, hvor den ret, som sagen er anlagt for, er beliggende²⁶.

37. På baggrund af denne dom har en person, der mener at være offer for en krænkelse af personlige rettigheder som følge af en ærekrænkelse begået på internettet, således ret til at anlægge sag ved tre værneting, hvor de pågældende nationale retter har kompetence med hensyn til den samlede skade, nemlig sagsøgtets bopælssted, stedet for den skadevoldende begivenhed – som er det sted, hvor beslutningen om at sprede den pågældende meddelelse blev truffet, udtrykkeligt eller stiltiende²⁷ – og det sted, hvor sagsøgeren har centrum for sine interesser. Denne person har ligeledes mulighed for at anlægge sag ved flere andre værneting, nemlig i de forskellige medlemsstater, hvor den pågældende offentliggørelse er eller har været *tilgængelig*, men hvor de relevante nationale retter kun har kompetence med hensyn til den skade, der er indtrådt på den pågældende medlemsstats område.

38. I en efterfølgende trilogi af sager er muligheden for at anlægge sag ved retterne i hver medlemsstat, på hvis område indhold offentliggjort på internettet er tilgængeligt eller har været tilgængeligt, blevet gentaget og anvendt på krænkelse af ophavsrettigheder på internettet med den begrundelse, at disse retter er bedst egnede til dels at vurdere, om denne rettighed faktisk er blevet krænkelse, dels at fastslå skadens art: Pinckney-dommen²⁸, Hejduk-dommen²⁹ og dommen i sagen Hi Hotel HCF³⁰. Bl.a. i Hejduk-dommen bekræftede Domstolen denne analyse, selv om den i sidste ende ikke tilsluttede sig generaladvokat Cruz Villalóns opfattelse, hvorefter et sådant princip ville medføre en retlig usikkerhed blandt parterne³¹. I hver af disse sager begrundede Domstolen sin stillingtagen med, at beskyttelse af ophavsrettigheder normalt er underlagt et territorialprincip, nemlig at medlemsstaternes lovgivning faktisk kun sanktionerer krænkelse af ophavsrettigheder, der begås på deres område³².

39. Endelig blev Domstolen i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan i forbindelse med et første spørgsmål anmodet om at afgøre, om analysen i eDate-dommen fandt anvendelse på en juridisk person, der ønskede en berigtigelse af angiveligt urigtigt indhold offentliggjort på et websted og fjernelse af kommentarer vedrørende disse i et diskussionsforum på dette websted samt erstatning for den angivelige lidte skade.

²⁶ – Dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685, præmis 51). Med hensyn til fastlæggelsen af stedet for den skadevoldende begivenhed i tilfælde af krænkelse af en ret på internettet har Domstolen fastslået, at det ikke er det sted, hvor meddelelsen blev offentliggjort, men det sted, hvor beslutningen om at sprede den blev truffet (udtrykkeligt eller stiltiende), idet dette sted antages at være hjemstedet for den virksomhed, der administrerer webstedet, eller ejerens bopælssted. Jf. vedrørende en krænkelse af ophavsretten på internettet dom af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 25), og i spørgsmål vedrørende indrykning af annoncer, der krænker et varemærke, dom af 19.4.2012, Wintersteiger (C-523/10, EU:C:2012:220, præmis 38). I forbindelse med mangelfulde produkter har Domstolen imidlertid fastslået, at stedet for den skadevoldende begivenhed ikke er det sted, hvor det blev besluttet at bringe produktet i omsætning, men i princippet det sted, hvor det pågældende produkt er fremstillet. Jf. dom af 16.1.2014, Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, præmis 26).

²⁷ – Dette kriterium, der i det væsentlige er baseret på en objektiv opfattelse af begrebet »spredning«, vil i givet fald skulle udvikles for at tage hensyn til den mere subjektive tilgang, som Domstolen har udviklet vedrørende begrebet »overføring til almenheden« inden for intellektuel ejendomsret, jf. dom af 8.9.2016, GS Media (C-160/15, EU:C:2016:644, præmis 35 og 48-55), og af 22.6.2021, Peterson og Elsevier (C-682/18 og C-683/18, EU:C:2021:503, præmis 68 og 81-89).

²⁸ – Dom af 3.10.2013, Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, præmis 36 og 45).

²⁹ – Dom af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 22 og 36).

³⁰ – Dom af 3.4.2014, Hi Hotel HCF (C-387/12, EU:C:2014:215, præmis 39).

³¹ – Generaladvokat Cruz Villalóns forslag til afgørelse Hejduk (C-441/13, EU:C:2014:2212, punkt 43).

³² – Jf. henholdsvis punkt 36 og 39 i generaladvokat Cruz Villalóns forslag til afgørelse Hejduk (C-441/13, EU:C:2014:2212).

40. I denne henseende fastslog Domstolen med hensyn til sagerne vedrørende berigtigelse og fjernelse, at reglen om kompetence til at påkende realiteten af den samlede skade, der er lidt, hvilket var fastsat i eDate-dommen til fordel for retterne i den medlemsstat, hvor centrum for denne persons interesser er, ligeledes finder anvendelse på juridiske personer, uanset om det pågældende indhold er af en sådan art, at det kan medføre en økonomisk eller ikke-økonomisk skade³³. Ifølge Domstolen skal en virksomheds centrum for interesser i denne situation forstås som det sted, hvor dens kommercielle omdømme er bedst fastslået, og det skal derfor være baseret på det sted, hvor den udøver sin væsentligste økonomiske aktivitet. Selv om en juridisk persons centrum for interesser kan være sammenfaldende med dennes vedtægtsmæssige hjemsted, når denne udøver hele sin aktivitet eller væsentligste aktivitet i den medlemsstat, hvori dette hjemsted er, og det omdømme, som denne som følge heraf har der, er vigtigere end i enhver anden medlemsstat, er det nævnte hjemsteds beliggenhed imidlertid ikke i sig selv et afgørende kriterium i forbindelse med en sådan analyse³⁴.

41. Som svar på et andet spørgsmål med hensyn til, hvilke retter der har kompetence til at træffe afgørelse om et søgsmål med påstand om berigtigelse eller fjernelse af onlinekommentarer, fastslog Domstolen, at et sådant søgsmål ikke kan anlægges ved retterne i hver medlemsstat, i betragtning af »den allestedsnærværende karakter af oplysningerne og indholdet på et websted og den omstændighed, at rækkevidden af deres spredning i princippet er universel [...] er et søgsmål med påstand om berigtigelse af oplysningerne og fjernelse af kommentarerne *sammenhængende og kan ikke adskilles*«³⁵. Ifølge Domstolen kunne et sådant søgsmål kun anlægges ved de retter, som var tillagt kompetence til at påkende realiteten af en sag om fuld skadeserstatning.

42. Det er i denne sammenhæng, at den forelæggende ret i lyset af Domstolens begrundelse for visse retters enekompetence i spørgsmål om *fjernelse eller berigtigelse* af omtvistet indhold ønsker oplyst, om det ikke ligeledes ville være hensigtsmæssigt at tillægge disse samme retter enekompetence i spørgsmål om *erstatning*. Dette rejser implicit spørgsmålet, om Domstolen i dom af 17. oktober 2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), snarere end blot at *foretage en sondring* i forhold til tidligere retspraksis på denne måde endvidere tilsigtede at foretage en *fuldstændig ændring* af sin praksis og således opgive mosaikløsningen også med hensyn til erstatningskrav³⁶.

43. Indledningsvis vil jeg gerne gøre det klart, at ordlyden af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 efter min opfattelse ikke er til hinder for en opgivelse af mosaikløsningen og heller ikke kræver, at den opretholdes. Som forklaret ovenfor begrænser denne bestemmelse sig nemlig til at fastsætte et princip om kompetence for retterne på stedet for skadens indtræden, uden at dette præciseres nærmere.

³³ – Dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 36 og 38). Som Domstolen har fremhævet i denne doms præmis 37: »Selv hvis det i henhold til den ret, der finder anvendelse, kunne have en indvirkning på muligheden for at afhjælpe det påståede tab, berører skadens økonomiske eller ikke-økonomiske art ikke fastlæggelsen af centrum for interesser som det sted, hvor den reelle virkning af en offentliggørelse på internettet og dens skadelige eller ikke skadelige art bedst kan bedømmes af en ret.«

³⁴ – Dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 41).

³⁵ – Dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 48). Min fremhævelse.

³⁶ – Selv om den foreliggende sag ikke vedrører denne problemstilling, opstår spørgsmålet om anvendelsen af princippet om mosaikkompetencer ligeledes med hensyn til sager, der ikke vedrører fjernelse eller berigtigelse af et indhold, men som har til formål at blokere adgangen hertil. Som begrundelse for sin løsning med hensyn til sager vedrørende fjernelse eller berigtigelse af indhold støttede Domstolen sig således på, at sager med påstand om berigtigelse eller fjernelse af indhold er sammenhængende og ikke kan adskilles, hvilket ikke er tilfældet med hensyn til sager vedrørende blokering, eftersom en sådan blokering kan geolokaliseres. Jf. dom af 15.9.2016, Mc Fadden (C-484/14, EU:C:2016:689, præmis 95), og af 24.9.2019, Google (Territorial rækkevidde af retten til at få fjernet links) (C-507/17, EU:C:2019:772, præmis 73).

44. For det andet finder jeg det vanskeligt at drage en konklusion om mosaikløsningen på grundlag af dommen i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan. Selv om generaladvokat Bobek udtrykkeligt havde lagt op til, at Domstolen reviderede sin praksis, valgte Domstolen med hensyn til det første spørgsmål, som var det spørgsmål, hvori den kunne have behandlet spørgsmålet om at opretholde mosaikløsningen med hensyn til erstatningskrav, at give et relativt kort svar, der alene vedrørte de nationale retter, der har kompetence til at påkende sager med påstand om berigtigelse eller fjernelse af ytringer³⁷. For så vidt som Domstolen – for at begrunde visse retters enekompetence til at træffe afgørelse om sager om berigtigelse eller fjernelse af onlineindhold – baserede sig på, at en sådan type af sag er sammenhængende og ikke kan adskilles, indebærer dette svar ikke nødvendigvis en opgivelse af mosaikløsningen med hensyn til erstatningssager.

45. Den omstændighed, at en national ret i henhold til den gældende lovgivning i den medlemsstat, hvor denne ret er beliggende, og navnlig henset til arten og tilgængeligheden af det pågældende indhold og den pågældende persons omdømme i denne medlemsstat, eksempelvis fastslår, at der ikke er grundlag for at yde sagsøgeren erstatning for den skade, der er lidt på den pågældende medlemsstats område, udelukker ikke muligheden for, at en ret i en anden medlemsstat kan beslutte at yde vedkommende erstatning på grundlag af en anden lov og andre overvejelser. Man kan sagtens forestille sig situationer, hvor en sagsøger ikke får erstatning i medlemsstat A på grund af, at det var meget sandsynligt, at kun et meget begrænset antal personer i denne stat havde haft adgang til offentliggørelserne, eller at sagsøgeren ikke havde noget reelt omdømme at beskytte i denne stat, men samtidig får erstatning i medlemsstat B, hvor flere personer kan have læst den pågældende offentliggørelse, eller hvor sagsøgeren havde et større omdømme, som faktisk var blevet skadet eller påvirket heraf.

46. Eftersom lovene om ærekrænkelser fortsat henhører under medlemsstaternes lovgivninger, og da disse ikke er blevet harmoniseret, er det ligeledes muligt at forestille sig tilfælde, hvor visse udtryk kan anses for ærekrænkende i medlemsstat C, men ikke i medlemsstat D. I modsætning hertil ville – såfremt flere nationale retter skulle afsige modstridende domme i sager med påstand om berigtigelse eller fjernelse af det samme onlineindhold – de personer, der administrerer det websted, hvor det pågældende indhold findes eller er gjort tilgængeligt, ikke kunne efterkomme disse afgørelser samtidigt.

47. Det er korrekt, at Domstolen i præmis 31 i sin dom i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan, hvori der henvises til mosaikløsningen, kun nævner Shevill-dommen som et fortilfælde. Dette er imidlertid efter min opfattelse uden betydning, eftersom Domstolen ikke altid henviser til hele sin tidligere praksis³⁸.

³⁷ – Jf. A. Bizer, »International Jurisdiction for Violations of Personality Rights on the Internet: *Bolagsupplysningen*«, *Common Market Law Review*, bind 55(6), 2018, s. 1941-1957. I svaret på det andet og det tredje spørgsmål vedrørende muligheden for at anlægge sag ved retterne i den medlemsstat, hvor centrum for ens interesser befinder sig, henviste Domstolen til situationen for en person, der havde anlagt en sag med påstand om berigtigelse af visse oplysninger og med henblik på fuld erstatning for skaden, mens den ved besvarelsen af det første spørgsmål – som det fremgår af ordlyden af svaret – kun tog hensyn til påstande om berigtigelse eller sletning af indhold.

³⁸ – Det kunne omvendt fremføres, at præmis 48 i dom af 17.10.2017, Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), hvori der redegøres for grundene til, at Domstolen ikke anvendte princippet om mosaikkompetence i spørgsmål om berigtigelse eller fjernelse, var formuleret således, at den begrundede en sondring snarere end en fuldstændig ændring af retspraksis. Ordlyden af denne præmis er imidlertid efter min opfattelse ikke så udtrykkelig, at det kan udledes, at Domstolen nødvendigvis har haft til hensigt at opretholde mosaikprincippet med hensyn til erstatningskrav.

48. I denne forbindelse er det mest sandsynligt, at Domstolen i dommen i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan bevidst valgte ikke at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt mosaikløsningen skulle opretholdes i erstatningsspørgsmål³⁹. Dette betyder imidlertid ikke, at spørgsmålet om, hvorvidt denne løsning er hensigtsmæssig, ikke skal bedømmes.

49. I sit forslag til afgørelse i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan anførte generaladvokat Bobek, at denne løsning hverken tjente parternes interesser eller almenhedens interesse. Til støtte for denne opfattelse fremførte han en række argumenter til støtte for at opgive denne løsning, hvoraf tre kan antages at være relevante i forbindelse med erstatningskrav.

50. *For det første* tog Domstolen ikke hensyn til, da den udvidede løsningen i Shevill-dommen til også at omfatte onlineindhold, internettets særlige karakter, nemlig at det giver ethvert indhold, der offentliggøres dér, en allestedsnærværende karakter⁴⁰. I en sådan sammenhæng vil anvendelsen af mosaikløsningen føre til, at mange flere retter bliver kompetente, hvilket vil gøre det vanskeligt for ophavsmanden til et indhold at forudse, hvilken ret der har kompetence i tilfælde af en retssag⁴¹.

51. *For det andet* indebærer princippet om mosaikkompetence en risiko for fragmentation af sagerne ved de retter i medlemsstaterne, der kun er kompetente med hensyn til skader, der er forårsaget på deres nationale område. I praksis vil det være vanskeligt at koordinere sådanne sager med hinanden⁴².

52. *For det tredje* tjener mangfoldigheden af specielle værneting ikke til at beskytte dem, der er blevet udsat for ærekrænkelse, eftersom de under alle omstændigheder har ret til at sagsøge ophavsmændene til det ærekrænkende indhold ved de retter, hvor centrum for deres interesser befinder sig, hvilket er det nemmeste for dem. I denne forbindelse kan en sådan mangfoldighed kun tjene til at opmuntre til retslig chikane⁴³.

53. Jeg medgiver, at disse argumenter er tungtvejende, navnlig i lyset af de formål, der forfølges med forordning nr. 1215/2012. For det første præciseres det i 21. betragtning til denne forordning, at den har til formål at mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt og undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige retsafgørelser i forskellige medlemsstater. For det andet fremgår det af 15. betragtning til denne forordning, at kompetencereglerne bør tjene til at skabe retssikkerhed. For det tredje fremgår det af 16. betragtning, at hvis der findes alternative kompetencekriterier til retterne på sagsøgtets bopælssted, beror dette på, at disse værneting har en tættere tilknytning til sagen, eller på hensynet til god retspleje.

54. I denne forbindelse kan man være fristet til at udlede et argument af det forhold, at løsningerne i Shevill-dommen og eDate-dommen vedrørte fortolkningen af forordning nr. 44/2001 og ikke forordning nr. 1215/2012, til at begrunde opgivelsen af mosaikløsningen. I 16. betragtning til sidstnævnte forordning, som har en anden ordlyd end 12. betragtning til førstnævnte forordning, fremhæves således nu betydningen af princippet om retssikkerhed i

³⁹ – Jf. ligeledes i denne retning L. Idot, »Compétence en matière délictuelle, commentaire«, *Europe*, nr. 12, december 2017, comm. 494, og S. Corneloup, H. Muir Watt, »Le for du droit à l'oubli«, *Rev. Crit. DIP*, 2018, s. 297 og s. 300.

⁴⁰ – Generaladvokat Bobek har i sit forslag til afgørelse i punkt 84 fremført et andet argument vedrørende retsmyndighedens udelelighed. Efter min opfattelse vedrører dette argument imidlertid kun sager med påstand om berigtigelse eller fjernelse af onlineindhold.

⁴¹ – Jf. i denne retning generaladvokat Bobeks forslag til afgørelse Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, punkt 78 og 79).

⁴² – Jf. i denne retning generaladvokat Bobeks forslag til afgørelse Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, punkt 80).

⁴³ – Jf. i denne retning generaladvokat Bobeks forslag til afgørelse Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, punkt 85-88).

tvister angående forpligtelser uden for kontrakt, der er opstået i forbindelse med krænkelser af privatlivets fred og af individets rettigheder, herunder ærekrænkelser, en tilføjelse, der kunne tyde på, at EU-lovgiver havde haft til hensigt at ændre visse aspekter af Domstolens tidligere praksis.

55. En sådan fortolkning forekommer mig imidlertid at være noget vidtgående. Efter min opfattelse kan denne tilføjelse bedst forstås som en simpel præcisering af det formål, der forfølges med artikel 7 i forordning nr. 1215/2012. Det følger ikke heraf, at vedtagelsen af denne forordning kan anses for at antyde, at mosaikløsningen ikke længere svarer til retstilstanden. En opgivelse af denne løsning ville derfor svare til en ændring af den eksisterende retspraksis.

56. Selv om Domstolen ikke følger en streng doktrin om præcedens, bør enhver væsentlig afvigelse fra fast retspraksis ikke desto mindre være undtagelsen – og er det også. Det er dog korrekt, at Domstolen tidligere har fraveget dele af sin praksis. Som påpeget af professor F. Picod⁴⁴ har dette eksempelvis været tilfældet, når det har vist sig, at den fortolkning, der var foretaget af en bestemmelse, i praksis er ført til en ikke særlig effektiv regel⁴⁵ eller er stødt på stærk modstand fra de nationale retter, der har ansvaret for dens anvendelse⁴⁶, eller når denne fortolkning efterfølgende er blevet forældet på grund af visse sociale, politiske eller teknologiske udviklinger⁴⁷.

57. Eftersom proportionalitetsprincippet og retssikkerhedsprincippet ligeledes finder anvendelse på Domstolen, bør en sådan fravigelse af tidligere retspraksis imidlertid ikke finde sted, hvis der ikke foreligger en tungtvejende grund hertil, og skal begrænses til, hvad der er nødvendigt. Selv hvis der foreligger en sådan grund, bør en sådan fravigelse endvidere navnlig søge at begrænse en eventuel tilbagevirkende kraft og samtidig overholde princippet om retskraft.

58. I den foreliggende sag er spørgsmålet derfor, om de (ganske vist) problematiske aspekter af mosaikløsningen er så grundlæggende, at de begrundes, at den opgives, og selv hvis dette er tilfældet, om der findes en anden – ikke så potentielt vidtrækkende – løsning, som Domstolen kan anvende. Selv om jeg fuldt ud anerkender styrken i de argumenter, som generaladvokat Bobek har fremført i sit forslag til afgørelse i sagen Bolagsupplysningen og Ilsjan, er jeg dog ikke overbevist om, at retspraksis efter Shevill-dommen bør ændres på denne måde. Jeg er af denne opfattelse af følgende grunde.

59. *For det første* er det ingen nyhed, at ethvert indhold offentliggjort på internettet har en allestedsnærværende karakter⁴⁸. Det er korrekt, at de sociale netværk er vokset betydeligt siden eDate-dommen fra 2011, men selv på daværende tidspunkt havde Facebook allerede over 500 mio. brugere, hvoraf halvdelen loggede på dagligt⁴⁹.

⁴⁴ – F. Picod, »Les revirements de jurisprudence de la Cour de justice de l'Union européenne«, *Intervention au Max Planck Institute Luxembourg for Procedural Law*, 14.6.2017. Jf. ligeledes herom E. Carpano, *Le revirement de jurisprudence en droit européen*, Bruylant, Bruxelles, 2012.

⁴⁵ – Dom af 30.4.1996, Cabanis-Issarte (C-308/93, EU:C:1996:169, præmis 34).

⁴⁶ – Jf. dom af 17.10.1990, HAG GF (C-10/89, EU:C:1990:359, præmis 10), og af 5.12.2017, M.A.S. og M.B. (C-42/17, EU:C:2017:936, præmis 13, 14, 16-20, 59 og 61).

⁴⁷ – Jf. dom af 30.4.1996, P. mod S. (C-13/94, EU:C:1996:170, præmis 13), og generaladvokat Tesauros forslag til afgørelse P. mod S. (C-13/94, EU:C:1995:444).

⁴⁸ – Til sammenligning synes der for første gang at blive sat spørgsmålstegn ved konsekvenserne af en allestedsnærværende databehandling, som er et bredere begreb, i en artikel af M. Weiser med titlen »The computer for the XXIst century«, offentliggjort i *Scientific American*, 1991, bind 265, s. 3.

⁴⁹ – <http://www.digitalbuzzblog.com/facebook-statistics-stats-facts-2011/>

60. *For det andet* skal de problemer, der opstår som følge af muligheden for at anlægge sager ved flere retter, sættes i perspektiv. Ud fra et rent juridisk synspunkt fører mosaikprincippet nemlig ikke til noget koordinationsproblem i tilfælde af parallelle procedurer. Eftersom hver national ret kun er kompetent til at træffe afgørelse om skader, der er indtrådt på den medlemsstats område, hvor den befinder sig, vil enhver af disse retter, så længe reglerne om ærekrænkelser ikke er harmoniseret, logisk set anvende en forskellig lovgivning, nemlig den lovgivning, der finder anvendelse på hvert af disse områder; disse sager vil dog ikke have samme genstand, som svarer til den pågældende persons krav, og heller ikke samme søgsmålsgrundlag, som i henhold til EU-retten henviser til det retlige og faktiske grundlag for disse krav⁵⁰.

61. Fra et praktisk perspektiv fører anvendelsen af mosaikløsningen til, at ikke alle retterne i medlemsstaterne tillægges kompetence, men kun retterne i de medlemsstater, hvor det omtvistede indhold er tilgængeligt⁵¹. Afhængigt af, hvordan begrebet tilgængelighed skal forstås, hvilket fortsat er uklart i Domstolens praksis, vil ikke alle retterne i alle medlemsstaterne være kompetente. Selv når flere retter har kompetence, indebærer dette endvidere ikke nødvendigvis, at en skade anses for at være opstået på hvert af de pågældende medlemsstats områder. Som jeg allerede har anført, er kendskabsgraden af den fysiske eller juridiske person, som angiveligt har været udsat for ærekrænkelser⁵², det sprog, der er anvendt til at udarbejde den pågældende offentliggørelse, præsentationen⁵³, konteksten, de henvisninger, der er anvendt til at formulere meddelelsen, og antallet af besøgende fra de pågældende medlemsstater, der har tilgået denne offentliggørelse⁵⁴, alt sammen elementer, der kan føre til, at retterne fastslår, at den pågældende person ikke har lidt nogen skade på det område, hvor de har geografisk kompetence.

62. I denne forbindelse synes den problemstilling, der følger af mosaikprincippet, i realiteten hovedsagelig at være forbundet med, at der foreligger en risiko for retslig chikane. Den omstændighed, at mange flere retter bliver kompetente, skaber god grobund for strategier for retslig chikane og navnlig for strategiske retssager mod offentligt engagement (SLAPP, *recours bâillon* på fransk)⁵⁵. Eftersom enhver retssag tvinger sagsøgte til at bruge energi og ressourcer på den, kan en person – uanset påstandens realitet – ved at anlægge eller blot ved at true med at anlægge flere retssager påføre en anden person skade (eller i forbindelse med en virksomhed en konkurrencemæssig ulempe ved at spille ledelsens tid og ressourcer).

63. Hvis sådanne strategier kan gennemføres af visse skrupelløse sagsøgere til egen fordel, skyldes dette imidlertid til dels, at medlemsstaternes eksisterende bestemmelser om godtgørelse af sagsomkostninger ofte ikke er tilstrækkeligt strenge hvad angår den tabende parts forpligtelse til

⁵⁰ – Jf. f.eks. dom af 2.3.2017, DI mod EASO (T-730/15 P, ikke trykt i Sml., EU:T:2017:138, præmis 86). Eftersom kompetencereglerne ikke indeholder en formodning om den lovgivning, der finder anvendelse, er mosaikløsningen i princippet neutral med hensyn til risikoen for overregulering som følge af, at ophavsmanden og udgiveren af indholdet er forpligtet til at sikre overholdelse af kravene i lovgivningen i de forskellige medlemsstater, hvor indholdet vil være tilgængeligt. Den omstændighed, at visse retter har enekompetence, indebærer nemlig ikke, at det foregribes, hvilken lovgivning der finder anvendelse. Selv hvis dette kunne være en fiktion i praksis, bør de retter, der har kompetence med hensyn til den samlede skade, i teorien anvende lovgivningen i de forskellige medlemsstater, hvor indholdet er tilgængeligt, med henblik på at fastsætte størrelsen af den erstatning, der skal betales.

⁵¹ – Dom af 17.10.2017, Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 47).

⁵² – Internettet øger ganske vist antallet af potentielle modtagere af en meddelelse. Med hensyn til omdømme betyder dette imidlertid ikke, at den person, der har været udsat for ærekrænkelser, nødvendigvis er kendt i hele Europa.

⁵³ – Det bemærkes, at eksempelvis internetbrugere fra forskellige medlemsstater ikke ser de samme dele af en internetside eller gør dette med forskellig opmærksomhed. Jf. f.eks. Miratech, *Étude internationale: les habitudes des internautes suivant les pays*, 2013.

⁵⁴ – Jf. f.eks. dom afsagt af Supreme Court of Ireland (øverste domstol, Irland) den 15.3.2012, Coleman mod MGN Ltd. [2012] IESC 20, hvor denne domstol fastslog, at den ikke havde kompetence til at behandle en sag om ærekrænkelser i henhold til det, der nu er Bruxellesforordningens artikel 7, nr. 2), da det ikke var godtgjort, at en person med bopæl i Irland faktisk havde tilgået den pågældende offentliggørelse på internettet.

⁵⁵ – Jf. herom G.W. Prings, »SLAPPs: Strategic Lawsuits Against Public Participation«, bind 7, Pace Envtl. L. Rev., 1989, 3; P. Canan, »The SLAPP from a Sociological Perspective«, bind 7, Pace Envtl. L. Rev., 1989, 23, og N. Landry, *SLAPP – Bâillonnement et répression judiciaire du discours politique*, Ecosociété, 2012.

at yde den vindende part erstatning for det tab, der er lidt, i givet fald enten ved anlæggelse af sagen eller ved retsstridigt at have bestridt sagsøgerens påstande. Disse bestemmelser tager nemlig ikke altid tilstrækkeligt hensyn til de indirekte omkostninger, der er forbundet med forvaltningen af en procedure (navnlig omkostningerne i forbindelse med de genvordigheder, der er forårsaget af retstvisten), selv om disse omkostninger i praksis kan være betydelige i både økonomisk og immateriel henseende⁵⁶. Hvis disse omkostninger blev godtgjort systematisk og bedre, navnlig i tilfælde af procedurefordrejning, ville sagsøgere blive afskrækket fra at misbruge mosaikprincippet, eftersom de ville risikere at skulle betale den sagsøgte en betydelig erstatning i tilfælde af, at de ikke får medhold i deres påstande.

64. Desuden kan sagsøgte træffe visse foranstaltninger for at beskytte sig mod denne form for risiko. Alt efter kontekst kan de f.eks. anlægge et negativt anerkendelsessøgsmål ved en ret med fuld kompetence⁵⁷. Eftersom denne ret er kompetent til at træffe afgørelse om skaden på hele Unionens område, medfører anvendelsen af bestemmelserne om gensidig anerkendelse af afgørelser i forordning nr. 1215/2012, at alle andre retter fratages deres kompetence til at træffe afgørelse om den skade, der opstår på kun en enkelt medlemsstats område. Mere generelt har parter i henhold til artikel 30 i forordning nr. 1215/2012 ligeledes mulighed for at anmode om udsættelse eller endog afvisning af sagen, når der er tale om sager, som har forbindelse med hinanden, dvs. sager, der er så nært knyttet til hinanden, at det er hensigtsmæssigt at behandle og afgøre dem sammen for at undgå, at der træffes indbyrdes uforenelige afgørelser som følge af særskilte procedurer⁵⁸. Ophavsmanden til det angiveligt ærekrænkende indhold vil følgelig navnlig undgå at blive udsat for den stress, der er forbundet med at skulle håndtere flere procedurer på samme tid.

65. Navnlig i betragtning af, at potentielle sagsøgeres ressourcer ikke er ubegrænsede, vil gennemførelsen af en søgsmålsstrategi, der er baseret på flere sager, sjældent være til deres fordel. Sådanne strategier gennemføres derfor hovedsageligt af økonomiske aktører, der råder over betydelige ressourcer. Såfremt mosaikprincippet forsvinder, vil dette imidlertid ikke hindre disse i at gennemføre denne form for strategi. Eksempelvis skal ifølge Domstolens praksis kriteriet om centrum for interesser vurderes i forhold til hvert enkelt retssubjekt⁵⁹. Når der er tale om en virksomhed, der er organiseret i form af en koncern med lignende virksomhedsnavne, indebærer anvendelsen af kriteriet om centrum for interesser derfor i realiteten, at hver juridisk enhed i denne koncern (som muligvis ikke kontrolleres 100% af et moderselskab) har ret til at anlægge sag mod ophavsmanden til meddelelsen for den skade, der er lidt, ved retterne i den stat, hvor hver af dem har centrum for deres interesser⁶⁰.

⁵⁶ – Det er heller ikke muligt at tage tilstrækkeligt hensyn til direkte omkostninger. Oftest kan kun standardiserede advokatsalærer godtgøres, mens advokater meget ofte beregner mere, navnlig når en person henvender sig til et internationalt advokatkontor for at undgå at skulle korrespondere med forskellige advokatfirmaer i forskellige lande. Desuden tager disse bestemmelser om godtgørelse af sagsomkostninger ofte ikke hensyn til, at parten skal forfinansiere alle disse omkostninger.

⁵⁷ – Jf. f.eks. dom af 25.10.2012, Folien Fischer og Fofitec (C-133/11, EU:C:2012:664). Muligheden for at anlægge et negativt anerkendelsessøgsmål findes f.eks. i nederlandsk ret, men ikke i fransk ret. Jf. Committee of experts on Human Rights Dimensions of automated data processing and different forms of artificial intelligence, *Study on forms of liability and jurisdictional issues relating to the application of civil and administrative law in matters of defamation in the member states of the Council of Europe*, Europarådets undersøgelse, DGI(2019)04, s. 24. Jf. ligeledes herom H. Bouthinon-Dumas, V. De Beaufort, F. Jenny, A. Masson, *Stratégie d'instrumentalisation juridique et concurrence*, Larcier, 2013, s. 37.

⁵⁸ – Nogle retssystemer fastsætter mekanismer for at forhindre denne form for søgsmålsstrategi, som f.eks. forum non conveniens-doktrinen i common law.

⁵⁹ – Jf. i denne retning dom af 17.10.2017, Bolagsupplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 41).

⁶⁰ – Det samme gælder f.eks. i forbindelse med skader som følge af et kartel mellem leverandører. Selv om moderselskabet – som i de fleste tilfælde – forhandler indkøb af råvarer, betales disse generelt af datterselskaberne, som måske ikke er 100% ejet. Det er derfor i deres regnskaber, og ikke i moderselskabets regnskaber, at meromkostningerne som følge af dette kartel er opført. Alt efter, hvordan en koncern tilrettelægger sine indkøb, kan de skadelidte derfor være moderselskaberne eller hvert af datterselskaberne.

66. *For det tredje* er det ikke helt klart, om mosaikløsningen faktisk er i strid med de formål, der forfølges med forordning nr. 1215/2012. Som fremhævet i dommen i sagen Bolagsoplysningen og Ilsjan havde den specielle kompetenceregulering i sager om erstatning uden for kontrakt i artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 nemlig ikke til formål at sikre en bedre beskyttelse af den svageste part⁶¹. Det er derfor i princippet uden betydning, at anvendelsen af mosaikløsningen potentielt kan stille en af parterne ringere.

67. Hvad nærmere bestemt angår de tre formål, der forfølges med bestemmelserne i forordning nr. 1215/2012 om retternes kompetence, kan det for så vidt angår formålet om retssikkerhed, der er anført i 15. betragtning til forordning nr. 1215/2012, bemærkes, at Domstolen anser dette for at være opfyldt, hvis sagsøgte på grundlag af det anvendte kriterium kan afgøre, for hvilken ret vedkommende kan blive sagsøgt. Fra dette perspektiv kan det, således som High Court of Australia har fremhævet i en principiel afgørelse, Dow Jones og Company Inc mod Gutnick, påpeges, at når en person beslutter at lægge indhold ud på internettet, som er »tilgængeligt« fra alle medlemsstater, kan denne person forvente at blive sagsøgt i hver af disse medlemsstater⁶².

68. Det er imidlertid korrekt, at Domstolen i dom af 12. maj 2021, Vereniging van Effectenbezitters (C-709/19, EU:C:2021:377, præmis 34 ff.) synes at have tillagt formålet om retssikkerhed en vis forrang i forhold til andre hensyn, herunder vedrørende ordlyden af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012. I den pågældende dom, der vedrørte erstatningssøgsmål anlagt af aktionærer på grund af manglende oplysninger, forkastede Domstolen nemlig argumentet om, at et selskab kan forvente at blive sagsøgt på det sted, hvor dets aktionærers værdipapirkonti befinder sig, med den begrundelse, at kriterierne vedrørende aktionærernes bopæl og det sted, hvor deres konti befinder sig, ikke gør det muligt for det udstedende selskab at forudse, ved hvilke retter med international kompetence det vil kunne sagsøges, alene med den begrundelse, at det ville være i strid med formålet i 16. betragtning til forordning nr. 1215/2012 om – for at skabe retssikkerhed – at undgå muligheden for, at sagsøgte indstævnes for en ret i en medlemsstat, som vedkommende ikke med rimelighed kunne forudse. Efter Domstolens opfattelse forudsætter formålet om forudsigelighed i et tilfælde med et børsnoteret selskab som det i hovedsagen omhandlede, at der kun kan fastsættes kompetence for retterne i de medlemsstater, hvor dette selskab med henblik på dets børsnotering har opfyldt de lovbestemte offentliggørelsesforpligtelser, på grundlag af skadens indtræden. Det er således kun i disse medlemsstater, at et sådant selskab med rimelighed kan forudse, at der findes et investeringsmarked, og at det kan ifalde ansvar.

69. Efter min opfattelse rejser denne løsning dog ikke indirekte tvivl om mosaikløsningen. Hvis det på den ene side er muligt – om end kun tilnærmelsesvist⁶³ – at antage, at et børsnoteret selskabs investeringsmarked befinder sig på det sted, hvor det er børsnoteret, vil det geografiske »marked« for en meddelelse blive afgjort af tilgængeligheden af denne meddelelse. På den anden side bemærkes det, at løsningen i dommen i sagen Vereniging van Effectenbezitters kombineret med kompetencen for retterne på det sted, hvor aktierne blev udstedt, hvilket i henhold til artikel 4 i forordning nr. 1215/2012 følger af kompetencen på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, medfører, at kompetencen tillægges retterne i de medlemsstater, hvis lov i princippet er den lov, der finder anvendelse på tvisten. I den henseende er denne løsning i overensstemmelse med

⁶¹ – Jf. i denne retning dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 39).

⁶² – Jf. Dow Jones og Company Inc mod Gutnick [2002] HCA 56; 210 CLR 575; 194 ALR 433; 77 ALJR 255 (10.12.2002), præmis 39 (»den, der lægger oplysninger ud på World Wide Web, gør dette vel vidende, at de oplysninger, der er gjort tilgængelige, er tilgængelige for alle uden nogen geografisk begrænsning«).

⁶³ – Dvs. ved at se bort fra, at nogle aktier i dette selskab muligvis ikke er børsnoteret eller sælges uden for den fondsbørs, hvor de er noteret.

formålet om god retspleje i 16. betragtning til forordning nr. 1215/2012. Hvad imidlertid angår ærekrænkelser kan den lov, der finder anvendelse, derimod antages at være loven i de forskellige medlemsstater, hvor meddelelsen er tilgængelig. Efter min opfattelse er dette en afgørende forskel, da sagsøger – såfremt mosaikløsningen blev opgivet i forbindelse med sager om ærekrænkelser – kan blive frataget muligheden for at anlægge sag ved retterne i de medlemsstater, hvor den pågældende meddelelse var tilgængelig, og derfor ved de retter, der er bedst i stand til at anvende de forskellige relevante love og foretage alle nødvendige faktiske vurderinger.

70. Under alle omstændigheder synes mosaikløsningen ikke at kunne føre til et resultat, der er mindre forudsigeligt end det, der eksempelvis følger af anvendelsen af kriteriet om centrum for skadelidtes interesser⁶⁴. For så vidt angår andre personer end erhvervsdrivende kan et sådant kriterium ganske vist synes enkelt at anvende, da det mere eller mindre svarer til det sted, hvor centrum for skadelidtes livsinteresser og sociale aktiviteter er. Dette kriterium forekommer imidlertid meget mere kompleks at anvende i forbindelse med erhvervsdrivende, da der findes forskellige opfattelser af, hvad der udgør et selskabs »interesser«⁶⁵, hvilket fremgår af de forskellige tilgange mellem aktionærernes forrang og interessenteorier⁶⁶.

71. For at løse denne problemstilling ville den logiske følgeslutning være, at begrebet »centrum for interesser« for en juridisk person svarer til dennes vedtægtsmæssige hjemsted, da navnlig på den ene side ærekrænkelser er et angreb på en persons ære, værdighed og agtelse (og ikke på dennes produkter), og det på den anden side er i regnskaberne, at virkningerne af en eventuel krænkelse af vedkommendes omdømme viser sig⁶⁷. På grundlag af en sådan regel ville det således i overensstemmelse med retssikkerhedsprincippet have været muligt for ophavsmanden til enhver offentliggørelse vedrørende denne juridiske person at forudse resultatet af anvendelsen af dette tilknytningsmoment, for så vidt som det er let at finde oplysninger om en erhvervsdrivendes hjemsted, da angivelsen heraf er gjort obligatorisk i medfør af forskellige EU-retlige instrumenter.

72. Domstolen fastslog imidlertid i stedet, at »[s]elv om en juridisk persons centrum for interesser kan være sammenfaldende med dennes vedtægtsmæssige hjemsted, når denne udøver hele sin aktivitet eller væsentligste aktivitet i den medlemsstat, hvori dette hjemsted er, og det omdømme, som denne som følge heraf har der, er vigtigere end i enhver anden medlemsstat, er

⁶⁴ – I denne henseende bemærkes det, at formålet om forudsigelighed vedrører både ophavsmanden til det angiveligt ærekrænkende indhold og den person, som dette indhold henviser til. Jf. f.eks. dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 35).

⁶⁵ – Navnlig kan fastlæggelsen af et bestemt sted være endnu mere uforudsigelig, når f.eks. det ikke er virksomhedsnavnet, der er udsat for ærekrænkelser, men et af de mange varemærker, der anvendes af virksomheden. På den ene side rejser der sig muligvis ligeledes det spørgsmål, om et varemærke – i modsætning til et virksomhedsnavn – er omfattet af personlige rettigheder. Hvis dette er tilfældet, hvordan kan på den anden side kriteriet om centrum for interesser anvendes, når de samme varer sælges under forskellige varemærker i forskellige lande? Skal det udledes heraf, at der findes et særskilt centrum for interesse for hvert varemærke, selv om Domstolen tidligere havde udtalt sig vedrørende centrum for den pågældende virksomheds interesse?

⁶⁶ – Jf. f.eks. D. Rönnegard & N. Craig Smith, »Shareholder Primacy vs. Stakeholder Theory: The Law as Constraint and Potential Enabler of Stakeholder Concern«, i J.S. Harrison, J. Barney, R. Freeman & R. Phillips (udg.), *The Cambridge Handbook of Stakeholder Theory*, CUP, Cambridge, 2019, s. 117-131, og på fransk I. Tchotourian, »Doctrine de l'entreprise et école de Rennes: La dimension sociétale, politique et philosophique des activités économiques affirmée – Présentation d'un courant de pensée au service de l'homme«, i C. Champaud (udg.), *L'entreprise dans la société du 21e siècle*, Larcier, Bruxelles, 2013, s. 131-174.

⁶⁷ – F.eks. i dom af 21.5.2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, præmis 52 og 53), fastslog Domstolen, at hvad »angår en skade, der består i meromkostninger, som en køber har betalt som følge af en kunstig høj pris, [er stedet for skadens indtræden] i princippet [...] hvert enkelt offers hovedsæde«.

det nævnte hjemsteds beliggenhed imidlertid ikke i sig selv et afgørende kriterium i forbindelse med en sådan analyse⁶⁸. Det, der er relevant, er det sted, hvor »en overvægt af den pågældende juridiske persons erhvervsaktiviteter«⁶⁹ udøves.

73. For en virksomhed er begrebet økonomisk virksomhed naturligtvis noget tvetydigt. Det kan forstås på mindst to måder, nemlig ud fra et kommercielt perspektiv som angivelse af det sted, hvor en erhvervsdrivende udfører størstedelen af sit salg (uden at gå ind i diskussionen om, hvorvidt fortjenesten eller omsætningen er den relevante indikator i denne forbindelse, da dette jævnligt kan ændre sig, navnlig for en virksomhed, der gennemfører store projekter i hele verden)⁷⁰, eller ud fra et mere industrielt perspektiv som en angivelse af det sted, hvor de finansielle, menneskelige og tekniske ressourcer, der er nødvendige for, at den juridiske enhed kan udføre sin aktivitet, kombineres og anvendes til at fremstille de varer eller tjenesteydelser, der sælges⁷¹. De relationer, som en erhvervsdrivende har, ikke kun med sine kunder, men med alle sine interessenter (aktionærer, kreditorer, leverandører, ansatte osv.), påvirkes nemlig af dette omdømme. F.eks. kan omdømmet have en direkte indvirkning på virksomhedens mulighed for at rejse midler på finansmarkederne⁷² eller få leverancer.

74. Anvendelsen af et sådant kriterium støder nødvendigvis på andre praktiske vanskeligheder. Uanset hvordan begrebet økonomisk virksomhed skal forstås, vil de oplysninger, som sagsøgte behøver for at fastslå, hvilken ret der har kompetence på dette grundlag, højst sandsynligt for borgeres vedkommende være omfattet af forordning 2016/679⁷³ og for virksomheders vedkommende i et vist omfang af forretningshemmeligheden⁷⁴. I praksis kan man derfor spørge sig selv, om det for sagsøgte er mindst lige så vanskeligt at forudse, hvilke retter der har kompetence, på grundlag af kriteriet om centrum for interesser som på grundlag af mosaikprincippet.

75. Hvis man nu ser nærmere på målet om at mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt (med henblik på at sikre en nær tilknytning mellem disse retter og tvisten eller af hensyn til god retspleje), synes Domstolens standpunkt hidtil at have været, at anvendelsen af et kriterium, der muligvis kan føre til, at flere retter i forskellige medlemsstater har kompetence i sådanne sager, ikke er noget problem, så længe det anvendte kriterium giver kompetence til retter, der

⁶⁸ – Dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 41).

⁶⁹ – Dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, præmis 43). I denne henseende bemærkes, at Domstolen synes at tillægge begrebet »centrum for interesser« en anden betydning end den, som EU-lovgiver f.eks. har lagt til grund i artikel 3, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 2015/848 af 20.5.2015 om insolvensbehandling (EUT 2015, L 141, s. 19). I denne bestemmelse er begrebet »centret for hovedinteresserne« nemlig defineret som »det sted, hvor skyldneren normalt forvalter sine interesser, og som er identificerbart for tredjemand«.

⁷⁰ – Selv om det ud fra dette perspektiv kan være fristende at antage, at det sted, hvor virksomheden opnår størstedelen af sin fortjeneste, bør være centrum for dens interesser, da en virksomhed skal dække sine omkostninger for at overleve, er jeg snarere af den opfattelse, at centrum for dens interesser bør svare til det sted, hvor virksomheden opnår den største fortjenstmargen (omsætning minus omkostningerne til indkøb af solgte varer eller tjenesteydelser). Desuden kan der rejses det spørgsmål, på hvilket tidspunkt centrum for en juridisk persons interesser bør vurderes: på tidspunktet for skaden eller på tidspunktet for sagens anlæggelse?

⁷¹ – I sin dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), synes Domstolen i præmis 42 at lægge til grund, at centrum for den angiveligt skadelidtes interesser i den pågældende sag var i Sverige, da denne udøvede størstedelen af sine aktiviteter dér. Domstolen præciserede imidlertid ikke, om den med »aktiviteter« henviste til sagsøgerens kunder eller til de produktionsmidler, der blev anvendt til at imødekomme kunderne.

⁷² – G. Guimaraes, »The Corporate Ad; Wall Street's Supersalesman«, *Industry Week*, 10.6.1985, og P. Boistel, »La réputation d'entreprise: un impact majeur sur les ressources de l'entreprise«, *Management & Avenir*, bind 17, nr. 3, 2008, s. 9-25.

⁷³ – Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 2016/679 af 27.4.2016 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger og om ophævelse af direktiv 95/46/EF (EUT 2016, L 119, s. 1).

⁷⁴ – Selv når visse økonomiske oplysninger gøres offentligt tilgængelige som følge af oplysningsforpligtelserne for visse selskaber i henhold til direktiv 2013/34/EU om årsregnskaber, konsoliderede regnskaber og tilhørende beretninger for visse virksomhedsformer, om ændring af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2006/43/EF og om ophævelse af Rådets direktiv 78/660/EØF og 83/349/EØF (EUT 2013, L 182, s. 19), kan det for en lægmand, der har fremsat ytringer om en virksomhed, være vanskeligt at forstå disse oplysninger med henblik på at udlede, hvor centrum for virksomhedens interesser er.

sandsynligvis er bedst i stand til at vurdere den indtrådte skade. Et sådant standpunkt opfylder nemlig formålet om god retspleje i 16. betragtning til forordning nr. 1215/2012, der begrundet en undtagelse fra kompetencen for retterne på det sted, hvor sagsøgte har bopæl⁷⁵.

76. Det skal eksempelvis nævnes, at Domstolen i præmis 43 i dom af 3. oktober 2013, Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635), under henvisning til målet om god retspleje fastslog, at retterne i de forskellige medlemsstater, hvor den angivelige skade sandsynligvis er opstået eller kan opstå, har kompetence til at træffe afgørelse i sager om erstatning for en angiveligt krænkelse af en ophavsret, såfremt den medlemsstat, på hvis område denne ret befinder sig, beskytter det ophavsretlige materiale, som sagsøgeren har påberåbt sig⁷⁶.

77. På samme måde konkluderede Domstolen i præmis 33 og 34 i dom af 29. juli 2019, Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635), at retterne i de forskellige medlemsstater, på hvis område det marked, der påvirkes af overtrædelsen, befinder sig, og hvor skadelidte hævder at have lidt en skade, bør anses for at være kompetente til at træffe afgørelse i sager om erstatning for en skade forvoldt ved overtrædelse i henhold til artikel 101 TEUF. Domstolen tilføjede dernæst, at »[d]enne løsning opfylder således kompetencereglernes mål om nærhed og forudsigelighed, for det første fordi retterne på det påvirkede marked er bedst placeret til at behandle sådanne erstatningssøgsmål, og for det andet fordi en erhvervsdrivende, der udøver konkurrencebegrænsende adfærd, med rimelighed kan forvente at blive sagsøgt ved retterne på det sted, hvor den pågældendes adfærd har fordrejet reglerne om en sund konkurrence«.

78. Endelig fastslog Domstolen i præmis 56 og 57 i dom af 5. september 2019, AMS Neve m.fl. (C-172/18, EU:C:2019:674), indledningsvis, at retterne i de forskellige medlemsstater, på hvis område de forbrugere eller erhvervsdrivende, som reklamerne eller salgsudbuddet er rettet imod, befinder sig, skal anses for at have kompetence til at træffe afgørelse i sager om varemærkekrænkelser, inden den præciserede, at denne løsning »understøttes« af det forhold, at disse retter er særligt egnede til at træffe afgørelse på grund af nærheden i forhold til tvisten og fordi bevisoptagelsen herved lettes.

79. I denne forbindelse er jeg hverken overbevist om, at mosaikløsningen er i strid med formålene med forordning nr. 1215/2012, eller at anvendelsen af de øvrige tilknytningsmomenter, der begrundet en »regel om et enkelt værning« (såsom sagsøgte bopæl, stedet for den skadevoldende begivenheds indtræden eller centrum for interesser), vil føre til udpegning af retter, der nødvendigvis er *bedre i stand* til at vurdere den ærekrænkende eller ikke-ærekrænkende karakter af indhold samt omfanget af den derved forårsagede skade.

80. Der vil naturligvis være en række tilfælde, hvor der næppe er tvivl om, at et indhold er ærekrænkende. Dette bør imidlertid ikke skjule den omstændighed, at et indholds ærekrænkende karakter kan opfattes forskelligt i forskellige medlemsstater. I forbindelse med eksempelvis en

⁷⁵ – Jf. f.eks. i denne retning dom af 5.6.2014, Coty Germany (C-360/12, EU:C:2014:1318, præmis 48), og af 10.9.2015, Holterman Ferho Exploitatie m.fl. (C-47/14, EU:C:2015:574, præmis 73). Domstolen har ganske vist fastslået, at kriteriet om det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået, ikke kan fortolkes så bredt, at det omfatter ethvert sted, hvor der kan opstå skadevirkninger af et forhold, som allerede har forvoldt en skade, der faktisk er indtrådt et andet sted. Med denne konstatering ønskede Domstolen imidlertid ikke at udelukke kompetencen for retterne i andre medlemsstater, på hvis område den skadevoldende begivenhed ligeledes har opvirket skadevirkninger, men kompetencen for retterne på det sted, hvor skadelidte hævdede at have lidt skade som følge af den skade, der oprindeligt var indtrådt og lidt af vedkommende i en anden medlemsstat. Jf. dom af 19.9.1995, Marinari (C-364/93, EU:C:1995:289, præmis 14 og 15), af 9.7.2020, Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, præmis 27 og 28), og af 5.7.2018, flyLAL-Lithuanian Airlines (C-27/17, EU:C:2018:533, præmis 32).

⁷⁶ – I denne henseende bemærkes det, at grunden til, at ophavsrettigheder – som anført af Domstolen i dommens præmis 39 – er undergivet et territorialprincip, er, at disse rettigheder ikke er fuldstændigt harmoniseret og derfor er undergivet forskellige ordninger. Ud fra denne synsvinkel adskiller situationen med hensyn til ophavsret sig således ikke fra situationen med hensyn til personlige rettigheder og navnlig retten til at blive beskyttet mod ærekrænkelser.

artikel, der fejlagtigt tillægger en bestemt virksomhed visse former for skadelig handels- eller skattepraksis, kan det budskab, der formidles gennem denne offentliggørelse, blive opfattet forskelligt og derfor have forskellige virkninger i forskellige medlemsstater⁷⁷.

81. Ud over dette klassiske problem med interkulturel diskurs (hvilket eksempelvis forklarer, hvorfor virksomheder udvikler forskellige markedsføringsstrategier i forskellige medlemsstater), synes den manglende harmonisering af lovgivningen om ærekrænkelser at begrunde opretholdelsen af mosaikprincippet. Alle medlemsstater har ganske vist vedtaget love til bekæmpelse af ærekrænkelser, men indholdet af disse love, gennemførelsen heraf og ikke mindst den måde, hvorpå erstatningerne kvantificeres, kan variere betydeligt fra medlemsstat til medlemsstat, hvilket ofte afspejler dybtgående forskelle i den retskultur, der finder anvendelse⁷⁸.

82. Som Kommissionen har anført, kan en sagsøger derfor have en berettiget interesse i at anlægge sag ved en anden ret end den, hvor centrum for dennes interesser befinder sig, selv om dette begrænser størrelsen af den erstatning, som han eller hun kan få. Da forordning nr. 864/2007 ikke finder anvendelse på krænkelser af privatlivets fred og af individets rettigheder, fastlægges på den ene side den lov, der finder anvendelse, i henhold til de internationale privatretlige regler, der finder anvendelse i hver kompetent rets medlemsstat, og som kan være meget forskellige⁷⁹. På den anden side kan en erhvervsdrivende ønske snarere at anlægge sag ved retterne i de medlemsstater, hvor denne forsøger at udvikle sine økonomiske aktiviteter, end i den medlemsstat, hvor vedkommende allerede har et solidt omdømme, netop fordi dette omdømme allerede beskytter den erhvervsdrivende mod de groveste krænkelser, eller fordi denne kan håbe at drage fordel af en dom på dette marked i betragtning af, at afgørelsen fra en lokal ret samlet set får en større mediedækning i denne medlemsstat end en afgørelse fra retterne i den medlemsstat, hvor centrum for vedkommendes interesser befinder sig⁸⁰.

83. At antage – således som modstanderne af mosaikløsningen synes at gøre – at det ville være at foretrække at koncentrere alle erstatningskrav hos én ret, synes at overse, at hverken medlemsstaternes love om ærekrænkelser eller for den sags skyld reglerne om fastlæggelse af den lov, der finder anvendelse, på nuværende tidspunkt er harmoniseret.

84. I mangel af harmonisering på disse områder skal de retter, der har enekompetence til at træffe afgørelse om hele skaden, nemlig anvende lovgivningen i hver af de medlemsstater, hvor den angivelige skade sandsynligvis er opstået, med henblik på at påkende ethvert erstatningskrav.

⁷⁷ – Vedrørende risikoen for skade på en virksomheds omdømme som følge af visse former for skattepraksis jf. f.eks. PwC, *Tax Strategy and Corporate Reputation: A Business Issue*, 2013.

⁷⁸ – I sit forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område [KOM(2010) 748 endelig] bemærkede Kommissionen, at »sager om ærekrænkelser, hvor en privatperson gør gældende, at hans [eller hendes] ret til privatlivets fred og individets rettigheder er blevet krænket af medierne [...] er særligt ømtålelige, og medlemsstaterne har indtaget forskellige holdninger til, hvordan det sikres, at de forskellige grundlæggende rettigheder overholdes, såsom rettighederne til menneskelig værdighed, respekt for privatliv og familieliv, beskyttelse af personoplysninger og ytrings- og informationsfriheden«. Ligeledes ifølge professorerne Corneloup og Muir Watt er den værdi, som henholdsvis ytringsfrihed og beskyttelse af privatlivets fred tillægges, udtryk for meget forskellige retskulturer. S. Corneloup, H. Muir Watt, »Le for du droit à l'oubli«, *Rev. Crit. DIP*, 2018, s. 296. Jf. ligeledes J. Kramberger Škerl, »Jurisdiction in On-line defamation and Violations of Privacy: In search of a Right Balance«, *LeXonomica*, bind 9, nr. 2, 2017, s. 90.

⁷⁹ – Jf. forordningens artikel 1, stk. 2, litra g).

⁸⁰ – Omdømme er en af de vigtigste faktorer ved indtrængen på et nyt marked, men dette omdømme fører ikke nødvendigvis til en øjeblikkelig stigning i salgsmængden. Jf. vedrørende spørgsmålet om juridiske kommunikationsstrategier H. Bouthinon-Dumas, N. Cheynel, C. Karila-Vaillant og A. Masson, *Communication juridique et judiciaire de l'entreprise*, Larcier, 2015, s. 323 ff.

Dette indebærer, at de i princippet for hver af disse medlemsstater skal tage hensyn til den lov, der finder anvendelse, den skadelidtes omdømme på dette område samt den opfattelse, som offentligheden i disse stater har af meddelelsen⁸¹.

85. Kan det på denne baggrund virkelig antages, at kun en enkelt ret med fuld kompetence i én identificeret (eller identificerbar) medlemsstat vil være bedre i stand til at foretage en sådan vurdering⁸²? Skal det ikke snarere antages, at den omstændighed, at der er flere kompetente værneting, er en uundgåelig konsekvens af sagsøgeres ret i henhold til subsidiaritetsprincippet til at få deres tvist afgjort af de retter, som på grund af, at de befinder sig tættest på hver enkelt medlemsstats område, er bedst i stand til at foretage alle faktiske vurderinger, sammen med den omstændighed, at lovene om ærekrænkelse i de enkelte medlemsstater er forskellige og afspejler kulturelt forskellige særskilte retstraditioner i hver af disse stater⁸³?

86. Formålet om forudsigelighed skal naturligvis ligeledes tages i betragtning, men efter min opfattelse er det netop efter at have foretaget en afvejning mellem dette formål og hensynet til god retspleje, at Domstolen har tilsluttet sig mosaikløsningen⁸⁴.

87. Inden en opgivelse af mosaikløsningen vil det under alle omstændigheder være nødvendigt at sikre, at der ikke findes andre mindre vidtgående løsninger end en sådan fuldstændig ændring af retspraksis. I denne henseende kan det således synes mindre radikalt blot at kombinere mosaikløsningen med det, der måske kan betegnes »et fokuskriterium«, som fastsat i EU-retten på visse områder⁸⁵.

88. For at retterne i en medlemsstat er kompetente, kræves ifølge dette kriterium ikke kun, at det pågældende indhold er tilgængeligt via internettet, men offentliggørelsen skal desuden også specifikt være rettet til den pågældende medlemsstats område. Hvis dette kriterium blev anvendt, ville det bidrage til at sikre, at kun retterne i de medlemsstater, som offentliggørelsen navnlig var rettet til, havde ret til at erklære sig kompetente på grundlag af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012. I overensstemmelse med de formål, der forfølges med denne bestemmelse, ville dette gøre det muligt at reducere antallet af kompetente retter og skabe en vis retssikkerhed, samtidig med at det sikres, at der er en nær tilknytning mellem retterne og tvisten, og der derfor garanteres en god retspleje.

⁸¹ – Jf. i denne retning M. Bogdan, »Regulation Brussels Ia and Violations of Personality Rights on the Internet«, *Nordic Journal of International law*, bind 87, 2018, s. 219.

⁸² – I denne henseende tillader jeg mig at være uenig, for så vidt Domstolen i præmis 46 i dom af 25.10.2011, eDate Advertising m.fl. (C-509/09 og C-161/10, EU:C:2011:685), har konkluderet, at det ikke altid er teknisk muligt at kvantificere, hvor mange personer der har set en meddelelse, eller i det mindste forekommer dette argument mig forældet. Webstedsejere anvender nemlig generelt værktøjer som f.eks. *Google Analytics* til at optimere deres markedsføringsstrategi. Oplysningerne indsamles ganske vist i en vis grad tilnærmelsesvist, da f.eks. nogle brugere kan anvende en proxyserver. Disse værktøjer foretrækkes imidlertid af de nævnte ejere, hvilket viser, at markedsaktørerne anser dem for relevante. Eksempelvis anvendes *Google Analytics* ifølge Wikipedia af over 10 mio. websteder, eller over 80% af det globale marked. Endvidere er den tilnærmelse, som anvendelsen af disse værktøjer medfører, efter min opfattelse ikke større end i forbindelse med andre kvantificeringsmetoder. Under alle omstændigheder har Domstolen efterfølgende anerkendt, at det er muligt at geolokalisere en internetbruger (jf. dom af 24.9.2019, *Google (Territorial rækkevidde af retten til at få fjernet links)* (C-507/17, EU:C:2019:772, præmis 73)).

⁸³ – Det fremgår af 21. betragtning til forordning nr. 1215/2012, at denne forordning har til formål at mindske risikoen for parallelle retssager mest muligt. Anvendelsen af udtrykket »mindske mest muligt« indebærer, at en sådan risiko ikke desto mindre kan foreligge, navnlig når det er nødvendigt for at nå de øvrige formål, der forfølges med denne forordning. Endvidere fremgår det af denne betragtnings stilling, at dette formål skal opfyldes ved hjælp af de bestemmelser, der finder anvendelse på litis pendens og indbyrdes sammenhængende krav.

⁸⁴ – Jf. dom af 7.3.1995, *Shevill* m.fl. (C-68/93, EU:C:1995:61, præmis 31).

⁸⁵ – Jf. f.eks. dom af 12.7.2011, *L'Oréal* m.fl. (C-324/09, EU:C:2011:474, præmis 65), af 21.6.2012, *Donner* (C-5/11, EU:C:2012:370, præmis 27), og af 18.10.2012, *Football Dataco* m.fl. (C-173/11, EU:C:2012:642, præmis 39).

89. Domstolen har ganske vist generelt afvist anvendelsen af fokuskriteriet med hensyn til anvendelsen af artikel 7, nr. 2), med den begrundelse, at artikel 5, nr. 3), i forordning nr. 44/2001 [nu artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012] i modsætning til artikel 15, stk. 1, litra c), i forordning nr. 44/2001 [nu artikel 17, stk. 1, litra c), i forordning nr. 1215/2012], ikke kræver, at den pågældende aktivitet skal være »rettet mod« den medlemsstat, hvor sagen er anlagt⁸⁶.

90. Det bemærkes imidlertid for det første, at den omstændighed, at artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012, ikke indeholder en sådan betingelse, ikke betyder, at denne omstændighed under visse særlige omstændigheder ikke kan være relevant for fastlæggelsen af stedet for skadens indtræden. Eksempelvis henviser Domstolen i præmis 42 i dommen i sagen Bolagsupplysningen og IIsjan til den omstændighed, at det pågældende websted var bestemt til at kunne forstås af personer med bopæl i en bestemt medlemsstat, hvilket tyder på, at det efter Domstolens opfattelse i det mindste i forbindelse med ærekrænkelser tages hensyn til markederne i specifikke medlemsstaterne ved fastlæggelsen af kompetencen.

91. Hvad for det andet angår varemærkekrænkelser indeholder artikel 97, stk. 5, i forordning (EF) nr. 207/2009⁸⁷ – som fastsætter en undtagelsesregel om kompetence i forbindelse med varemærkekrænkelser – ingen henvisning til en betingelse, hvorefter retterne i en medlemsstat kun har kompetence, hvis det pågældende websted var bestemt til at rette sine aktiviteter til denne medlemsstat. Ved efterprøvelsen af kompetencen i sådanne tilfælde har Domstolen dog for nylig udtrykkeligt taget hensyn til den omstændighed, at det pågældende onlineindhold – reklamer og salgsudbud – ikke kun var tilgængelige for, men også rettet til forbrugere i visse medlemsstater⁸⁸.

92. Hvad for det tredje angår udsendelse af TV-programmer fastslog Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (herefter »Menneskerettighedsdomstolen«) efter at have undersøgt indholdet af forordning nr. 44/2001, at Sverige havde tilsidesat artikel 6 i den europæiske menneskerettighedskonvention, i det væsentlige med den begrundelse, at når et TV-program – selv om var tilgængeligt uden for Sverige – var blevet produceret til den svenske offentlighed, burde denne stat have givet en person, der hævdede at være blevet udsat for krænkelser i dette program, adgang til effektive retsmidler⁸⁹. Det ser derfor ud til, at Menneskerettighedsdomstolen er af den opfattelse, at stater skal give personer, der har været udsat for ærekrænkelser, mulighed for at anlægge sag ved deres retter, alene af den grund, at meddelelsen er rettet til personer, der har bopæl i den pågældende stat.

93. På baggrund af det ovenstående kan det derfor antages, at anvendelsen af fokuskriteriet muligvis udgør en mindre radikal ændring i Domstolens praksis, end hvis mosaikløsningen droppes eller på anden måde opgives. Dette har ligeledes den fordel, at det undgås, at retterne i en anden medlemsstat erklærer sig kompetente, hvis der blot er en svag forbindelse mellem den pågældende offentliggørelse på internettet og den skade, som sagsøgeren hævder at have lidt som følge heraf, eller hvis sagsøgeren opportunistisk forsøger at udnytte den tekniske omstændighed, at offentliggørelsen er sket via internettet, for at få adgang til et værneting, der er mere gunstigt for vedkommendes sag. Endvidere kan anvendelsen af et sådant kriterium, hvilket ikke

⁸⁶ – Dom af 3.10.2013, Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, præmis 42), og af 22.1.2015, Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, præmis 33).

⁸⁷ – Rådets forordning (EF) nr. 207/2009 af 26.2.2009 om EF-varemærker (kodificeret udgave) (EUT 2009, L 78, s. 1). Denne forordning er erstattet af Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 2017/1001 af 14.6.2017 om EU-varemærker (EUT 2017, L 154, s. 1), hvis artikel 125, stk. 5, i det væsentlige har samme ordlyd som artikel 97, stk. 5, i forordning (EF) nr. 207/2009.

⁸⁸ – Dom af 5.9.2019, AMS Neve m.fl. (C-172/18, EU:C:2019:674, præmis 56 og 65).

⁸⁹ – Menneskerettighedsdomstolen, 1.3.2016, Arlewin mod Sverige, CE:ECHR:2016:0301JUD002230210.

udtrykkeligt er udelukket efter ordlyden af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012, sagtens medføre en bedre afvejning mellem målet om nærhed og målet om at reducere antallet af kompetente retter⁹⁰.

94. Det må derfor alt i alt erkendes, at bestræbelsen for en perfekt løsning i tilfælde af grænseoverskridende krænkelse, er ørkesløs. Erfaringen har vist, at dette er tilfældet. Der er problemer med både mosaikløsningen og kriteriet om et »enkelt værneting«. Siden dommen i Shevill-sagen fra 1991 har Domstolen dog i det store og hele valgt at anvende mosaikløsningen. Efter min opfattelse kan denne løsning ikke siges at være så entydig forkert eller utilfredsstillende, at den retspraksis, der er baseret herpå, nu bør opgives eller på anden måde fraviges.

95. Under alle omstændigheder er den foreliggende sag efter min opfattelse ikke den rigtige anledning, hvor Domstolen skal tage stilling til, om mosaikløsningen bør opretholdes, præciseres eller for den sags skyld opgives. I hovedsagen har sagsøgeren nemlig ikke hævdet, at det pågældende indhold udgør ærekrænkelser, men at det snarere er i strid med fransk ret vedrørende *dénigrement*, som er en form for injurier⁹¹. I øvrigt synes den forelæggende ret ikke at sætte spørgsmålstegn ved denne kvalificering⁹².

96. I fransk ret er nedsættende omtale ikke omfattet af anvendelsesområdet for en krænkelse af personlige rettigheder, men hører snarere blandt bestemmelserne om illoyal konkurrence⁹³. Efter fransk ret adskiller nedsættende omtale sig navnlig fra ærekrænkelse ved, at ærekrænkelse forudsætter, at kritikken er af sådan art, at den skader en fysisk eller juridisk persons ære, værdighed eller agtelse, mens nedsættende omtale består i offentligt at miskreditere en erhvervsdrivendes produkter, uanset om de konkurrerer med hinanden, med henblik på at påvirke kundernes indkøbsmønstre⁹⁴.

97. Disse særlige forhold i fransk ret har ganske vist ikke *i sig selv* indflydelse på, hvordan artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 skal fortolkes. Den omstændighed, at sagsøgeren har valgt at påberåbe sig denne kvalificering i stedet for ærekrænkelse, indebærer imidlertid implicit, men nødvendigvis, at den påberåbte skade er af rent økonomisk art⁹⁵.

⁹⁰ – Jf. i denne retning i det væsentlige generaladvokat Jääskinens forslag til afgørelse Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:400, punkt 68).

⁹¹ – I henhold til fransk ret forekommer nedsættende omtale, når en rival spreder oplysninger, der har til formål at miskreditere dennes konkurrent, medmindre de pågældende oplysninger vedrører et spørgsmål af almen interesse, har et tilstrækkeligt faktisk grundlag og, med dette forbehold, er formuleret med en vis grad af tilbageholdenhed. Jf. J.-P. Griel, »Entreprises – Le dénigrement en droit des affaires La mesure d'une libre critique«, JCP ed. G, nr. 19-20, 8.5.2017, doct. 543, og Cass. Com., 9.1.2019, nr. 17-18350.

⁹² – I anmodningen om præjudiciel afgørelse er den forelæggende ret ganske vist af den opfattelse, at løsningen i dom af 17.10.2017, Bolagsoplysningen og Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), vedrørende en angivelig krænkelse af personlige rettigheder kan overføres til illoyal konkurrence som følge af spredning af påståede nedsættende ytringer på internetfora. Jeg er imidlertid af den opfattelse, at der ud fra et EU-retligt perspektiv er en betydelig forskel mellem en angivelig krænkelse af personlige rettigheder og en angivelig krænkelse af rent økonomiske rettigheder.

⁹³ – Det fremgår af Domstolens nylige praksis, at kriteriet om centrum for interesser specifikt vedrører den situation, hvor en person hævder, at hans eller hendes personlige rettigheder er blevet krænkede. Jf. i denne retning dom af 17.6.2021, Mittelbayerischer Verlag (C-800/19, EU:C:2021:489, præmis 31).

⁹⁴ – Endvidere kan i henhold til fransk ret nedsættende omtale under visse omstændigheder ligeledes udgøre et misbrug af en dominerende stilling. Cour d'appel de Paris (appeldomstolen i Paris, Frankrig), dom nr. 177 af 18.12.2014, Sanofi e.a. c. Autorité de la concurrence (RG nr. 2013/12370). I dom af 23.1.2018, F. Hoffmann-La Roche m.fl. (C-179/16, EU:C:2018:25), fastslog Domstolen desuden, at en aftale mellem to konkurrenter, der markedsfører to konkurrerende lægemidler, om at udbrede visse nedsættende oplysninger til beslutningstagere udgør en aftale med konkurrencebegrænsende formål.

⁹⁵ – I henhold til EU-retten kan den samme handling kvalificeres forskelligt og derfor omfattes af forskellige ordninger, såfremt de anvendte kvalifikationskriterier, formålene med disse ordninger og omfanget af den beskyttelse, der gives af hver af dem, er forskellige. Jf. analogt dom af 27.1.2011, Flos (C-168/09, EU:C:2011:29, præmis 34).

98. Ifølge Domstolens praksis har i tilfælde af krænkelse af økonomiske rettigheder i henhold til forskellige medlemsstaters lovgivning retterne i disse medlemsstater kompetence til at påkende den skade, der er indtrådt på deres medlemsstaters område, for så vidt som disse retter er bedre egnede til at vurdere, om disse rettigheder faktisk er blevet krænkede og at fastslå arten af skaden⁹⁶.

99. Det fremgår navnlig af Domstolens praksis, at en sag vedrørende en overtrædelse af lovgivning om illoyal konkurrence kan indbringes for retterne i enhver medlemsstat, såfremt denne handling har medført eller vil kunne medføre en skade inden for den påkendende rets jurisdiktion⁹⁷. Nærmere bestemt gælder, at når det marked, der påvirkes af den konkurrencebegrænsende adfærd, imidlertid befinder sig i den medlemsstat, på hvis område den angivelige skade hævdes at være indtrådt, bemærkes, at stedet for skadens indtræden med hensyn til anvendelsen af artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012 befinder sig i denne medlemsstat⁹⁸.

100. For så vidt som de markeder, der sandsynligvis påvirkes i tilfælde af nedsættende omtale, er de markeder, hvor på den ene side de tjenesteydelser, der har været udsat for nedsættende omtale, markedsføres, og på den anden side den nedsættende meddelelse var tilgængelig, er jeg af den opfattelse, at de franske retter i hovedsagen bør anses for kompetente, hvis Gtflex Tv faktisk har et betydeligt antal kunder med bopæl i Frankrig, og hvis de pågældende meddelelser blev lagt ud på fransk eller engelsk, da antallet af personer, der forstår disse sprog i denne medlemsstat, ikke kan anses for at være ubetydeligt⁹⁹.

101. Denne løsning er i overensstemmelse med målene om nærhed og hensynet til god retspleje, der forfølges med forordning nr. 1215/2012, som er omhandlet i 16. betragtning hertil. De retter, der har kompetence i henhold til artikel 7, nr. 2), i forordning nr. 1215/2012, dvs. under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede retterne på bopælsstedet for hver kunde, der sandsynligvis har haft adgang til og forstået de pågældende offentliggørelser, skal betragtes som de bedst egnede til at vurdere, om en nedsættende omtale faktisk har medført, at de har ændret adfærd¹⁰⁰. Dette er ligeledes i overensstemmelse med kravet om forudsigelighed, eftersom enhver virksomhed, der i offentligt indhold henviser til en konkurrent, må forvente at kunne blive sagsøgt ved retterne i de forskellige medlemsstater, hvor dette indhold er eller var tilgængeligt, og hvor denne konkurrent havde kunder.

⁹⁶ – Jf. f.eks. dom af 3.4.2014, Hi Hotel HCF (C-387/12, EU:C:2014:215, præmis 39).

⁹⁷ – Jf. i denne retning dom af 5.6.2014, Coty Germany (C-360/12, EU:C:2014:1318, præmis 57).

⁹⁸ – Dom af 29.7.2019, Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635, præmis 33).

⁹⁹ – Ifølge en undersøgelse med titlen »Eurobarometer – Europeans and their Languages, 2012«, gennemført af TNS Opinion & Social efter anmodning fra Kommissionens Generaldirektorat for Uddannelse og Kultur, Generaldirektorat for Oversættelse og Generaldirektorat for Tolkning, angav 34% af den franske befolkning, at de anser sig selv for at være i stand til at forstå en samtale på engelsk. En sådan procentdel er efter min opfattelse tilstrækkelig til at antage, at en meddelelse på engelsk, der lægges ud på et forum, som besøges af franske forbrugere, sandsynligvis kan forstås af franske forbrugere.

¹⁰⁰ – Jf. i denne retning dom af 29.7.2019, Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635, præmis 34), og af 24.11.2020, Wikingerhof (C-59/19, EU:C:2020:950, præmis 37).

102. Sidst – og ikke mindst – understøttes denne løsning af kravet om overensstemmelse mellem fortolkningen af kompetencereglen og instrumenterne vedrørende lovvalgsregler i syvende betragtning til Rom II-forordningen¹⁰¹. Mens nemlig de lovvalgsregler, der finder anvendelse på ærekrænkelser, ikke er harmoniseret, harmoniserer Rom II-forordningen ikke desto mindre lovvalgsreglerne vedrørende illoyal konkurrence¹⁰².

103. I forbindelse med illoyale konkurrencehandlinger, der påvirker en bestemt konkurrents interesser, som det er tilfældet i hovedsagen, fastsætter Rom II-forordningens artikel 6, stk. 2, anvendelsen af den almindelige regel i forordningens artikel 4¹⁰³, dvs. loven i det land, hvor skaden indtræder¹⁰⁴.

104. På baggrund af det ovenstående er det min opfattelse, at de franske retter har kompetence, hvis det fastslås, at Gtflix Tv har et betydeligt antal kunder i Frankrig, der sandsynligvis har adgang til og forstår den eller de omhandlede offentliggørelse(r). Det tilkommer den nationale ret at fastslå disse faktiske omstændigheder.

V. Forslag til afgørelse

105. I betragtning af, at en sag med påstand om berigtigelse af oplysninger og fjernelse af et vist indhold kun kan anlægges ved retterne på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, ved retterne på stedet for den skadevoldende begivenhed eller ved retterne på det sted, hvor centrum for sagsøgernes interesser befinder sig, foreslår jeg, at det forelagte spørgsmål besvares på følgende måde:

»Artikel 7, nr. 2), i Europa-Parlamentets og Rådets forordning nr. 1215/2012 af 12. december 2012 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område skal fortolkes således, at en sagsøger, som påberåber sig en illoyal konkurrencehandling i form af spredning af nedsættende ytringer på internettet, og som har nedlagt påstand om både berigtigelse af oplysningerne og fjernelse af et vist indhold samt erstatning for det ikke-økonomiske og økonomiske tab, som følger heraf, kan ved retterne i hver enkelt medlemsstat, på hvis område et indhold offentliggjort på internettet er eller har været

¹⁰¹ – Jf. i denne retning dom af 5.7.2018, flyLAL-Lithuanian Airlines (C-27/17, EU:C:2018:533, præmis 41), af 29.7.2019, Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635, præmis 35), og af 9.7.2020, Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, præmis 39).

¹⁰² – Selv om begrebet »illoyal konkurrence« ikke defineres i Rom II-forordningen, fremgår det af 21. betragtning hertil, at »lovvalgsreglen [bør] beskytte konkurrenter, forbrugere og den almindelige offentlighed og sikre, at markedsøkonomien fungerer efter hensigten. Tilknytningen til loven i det land, hvor konkurrenceforholdene eller forbrugernes kollektive interesser påvirkes eller vil kunne blive påvirket, tilgodeser generelt disse mål«. Da EU-bestemmelser endvidere skal fortolkes i overensstemmelse med folkeretten, skal det fremhæves, at de stater, der er parter i Pariskonventionen, hvilket er tilfældet for alle medlemsstaterne, i henhold til denne konvention skal tilsikre en virksom beskyttelse imod illoyal konkurrence, som i denne konventions forstand omfatter »alle urigtige angivelser under udøvelse af handelsvirksomhed, for så vidt de er egnede til at bringe en konkurrents forretning, hans varer eller hans industrielle eller kommercielle virksomhed i miskredit«. I betragtning af disse to aspekter må det lægges til grund, at begrebet »illoyal konkurrence« i Rom II-forordningens forstand omfatter nedsættende omtale.

¹⁰³ – Denne bestemmelse indfører ganske vist en undtagelse fra reglen i artikel 6, stk. 1, der bestemmer følgende: »På en forpligtelse uden for kontrakt, der udspringer af illoyal konkurrence, anvendes loven i det land, hvor konkurrenceforholdene eller forbrugernes kollektive interesser påvirkes eller vil kunne blive påvirket.« Jeg forstår imidlertid denne undtagelse således, at den navnlig har til formål at gøre det muligt, når det er relevant, at anvende de særlige regler i forordningens artikel 4, stk. 2 og 3. Jf. P. Wautelet, »Concurrence déloyale et actes restreignant la libre concurrence«, R.D.C., 2008/6, juni 2008, s. 512. I mange tilfælde vil der derfor ikke være nogen forskel på resultaterne af anvendelsen af disse to regler, eftersom markedet ofte vil være stedet for skadens indtræden. Endvidere fremgår det af 21. betragtning til denne forordning, at den særlige regel i artikel 6, stk. 1, ikke fraviger den almindelige regel i artikel 4, stk. 1, som artikel 6, stk. 2, henviser til, men snarere præciserer den.

¹⁰⁴ – Den skade, som skal tages i betragtning for at fastlægge, hvilket sted denne skade indtræder, er den direkte skade, således som det fremgår af 16. betragtning til nævnte forordning. Jf. dom af 10.12.2015, Lazar (C-350/14, EU:C:2015:802, præmis 23).

tilgængeligt, kun anlægge sag om erstatning for det tab, som er lidt på den pågældende medlemsstats område. For at disse retter imidlertid kan have den fornødne kompetence, er det nødvendigt, at sagsøgeren kan godtgøre, at vedkommende har et betydeligt antal kunder.«